

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2021

Ondřej Vacek

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

**Vlivy rozpadu bipolárního světa na zahraniční politiku
Republican Party**

Bakalářská práce

Autor: Ondřej Vacek
Studijní program: B6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Hradec Králové, 2021

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Ondřej Vacek
Studium: F17BP0111
Studijní program: B6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Název bakalářské práce: **Vlivy rozpadu bipolárního světa na zahraniční politiku Republican Party**
Název bakalářské práce A1: The effect of the disintegration of the bipolar world on Republican Party foreign policy

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude soustředit na analýzu vývoje zahraniční politiky Republican Party USA (Republikánské strany USA), v závislosti na významných geopolitických změnách, které s sebou přinesl konec 20. století, tedy primárně rozpad tehdejšího bipolárního světa. Výsledkem takové analýzy je odpověď na stanovenou výzkumnou otázku: „Jak výraznou změnou prošla zahraniční politika Republican Party, působením geopolitických změn na konci 20. století.“ Práce bude rozdělena na dvě základní části. V teoretické části bude popsán teoretický a historický základ celé práce. Praktická část bude obsahovat samotnou analýzu, její výsledek a případně doprovodný materiál.

Kissinger, Henry. 2002. Does America Need a Foreign Policy?: Toward a Diplomacy for 21st Century. New York City: Simon and Schuster
Ducek, Colin. 2010. Hard Line: The Republican Party and U.S. Foreign Policy since World War II. NYC: Princeton University Press
Barša, Pavel. 2003. Hodina Impéria: zdroje současné zahraniční politiky USA. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav Henry, Brands W. 2015. Reagan: The Life. New York City: Random House USA Inc.
Naftali, Timothy. 2007. George H.W. Bush. New York City: Times Books
Tindal, B. George a Shi, E. David. 2008. Dějiny spojených států amerických. b.m.: N.L.N. Spitz, Bob. 2018. Reagan: An American Journey. New York City: Penguin Putnam
Will-Weber, Mark. 2016. Drinking with the Republicans. Washington D.C.: Regnery Publishing Inc.
Reagan, Michael. 2016. The Last Best Hope: Speeches of Ronald Reagan. Boca Raton, FL: Humanix
Books Ducek, Colin. 2010. Hard Line: The Republican Party and U.S. Foreign Policy since World War II. Princeton: Princeton University Press
On-line dostupné zdroje: Fukuyama, Francis. 1989. „The end of history?“. The National Interest 4, 16. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/24027184?seq=1#page_scan_tab_contents
Zoellick, B. Robert. 2000. „A Republican Foreign Policy...“ Forging Affairs 79, 1. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/20049614?search=yes&resultItemClick=true&searchText=Republican&searchText=foreign&searchText=policy&searchUrl=%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DRepublican%2Bforeign%2Bpolicy&ab_segments=0%2Fdefault-1%2F relevance_config_with_defaults&refreqid=search%3A22d1592db89edc2103affbe128b4d0b&seq=1#page_scan_tab_contents
National Archives Presidential Papers. <https://www.archives.gov/federal-register/publications/presidential-papers.html>

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta
Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Datum zadání zadávací práce:

7. 4. 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Poděkování

Rád bych zde poděkoval Mgr. Stanislavu Myšíčkovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce za poskytnutou obětavou pomoc a podnětné rady.

Anotace

VACEK, ONDŘEJ. *Vlivy rozpadu bipolárního světa na zahraniční politiku Republican Party*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2021, 62 s. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá změnou zahraniční politiky republikánské prezidentské administrativy, ve světle změn spojených s rozpadem bipolárního světa. Pomocí komparace konkrétních kroků dvou navazujících prezidentských administrativ se snaží analyzovat změny postojů, které přinesl rozpad Sovětského svazu/jemu přidružené sféry vlivu.

Klíčová slova: prezidentská administrativa, bipolarita, studená válka, změna, moc.

Annotation

VACEK, ONDŘEJ. *The effect of disintegration of the bipolar world on Republican Party foreign policy*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2021, 62 pp. Bachelor Thesis.

This thesis is concerned with the shift in the foreign policy of the Republican Party's presidential administration, in the light of changes associated with the disintegration of the bipolar world. Using the comparison of individual measures, performed by two subsequent presidential administrations, this thesis tempts to analyse the shifts of positions, which came with the dissolution of the Soviet Union/its sphere of influence.

Key words: presidential administration, bipolarity, Cold War, shift, power.

Obsah

Úvod.....	11
1 Historický kontext – Dědictví Jimmyho Cartera.....	13
2 Ronald Reagan.....	15
3 Reaganova doktrína – původ a význam.....	17
4 První prezidentské období 1981–1984	19
4.1 Afghánská otázka	20
4.2 Cesta k INF: Krize euro-raket	22
4.3 Akcelerace cesty k INF – cvičení Able Archer.....	24
4.4 Program „ <i>Hvězdných válek</i> “	27
5 Druhé prezidentské období 1985–1989.....	29
5.1 Obrat v Afghánistánu	30
5.2 Počátek odzbrojování	31
5.3 Konec „ <i>Reaganovy revoluce</i> “	33
6 George H. W. Bush	35
6.1 Vice prezident Bush	36
7 První a jediné prezidentské období 1989–1993.....	38
7.1 Rozpad „ <i>říše zla</i> “	38
7.2 Krize v Zálivu	40
7.3 Záruky v Moskvě	42
8 Praktická část práce	44
8.1 Metodologie	44
8.2 Vize konce studené války – realismus/neorealismus	46
8.3 Osobní otázka zahraniční politiky.....	47
8.4 Časový kontext zahraniční politiky.....	49
8.5 Elementární přístup k Sovětskému svazu/Ruské federaci	50
8.6 Kontinuita zahraniční politiky v otázkách obrany	52
8.6.1 Odzbrojovací smlouvy.....	52
8.6.2 Politika tzv. Reaganovy doktríny	53
8.7 Morgenthauovo paradigma	54

8.8	Návrh na další výzkum.....	56
8.9	Vyhodnocení naplnění cílů	56
	Závěr	59
	Bibliografie	60
	Tištěné zdroje: Literatura	60
	Tištěné zdroje: Magazíny a dokumenty	61
	Elektronické zdroje	62

Seznam použitých zkratek

INF – Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (Smlouva o likvidaci raket středního a krátkého doletu)

NATO – North Atlantic Treaty Organisation (Severoatlantická aliance)

MAD – Mutual Assured Destruction (Vzájemné zaručené zničení)

START – Strategic Arms Reduction Treaty (Dohoda o snížení počtu strategických zbraní)

SDI – Strategic Defence Initiative (Strategický obranná iniciativa)

Úvod

Označujeme-li druhou polovinu 20. století za éru bipolárního světa, pak je 26. prosinec roku 1991 dnem jejího konce. Končí půlstoletí soustavné rivality a napětí mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Ve vrcholné fázi fungování takto rozděleného světa (80. léta 20. století) je ve Spojených státech na postu prezidenta přítomen po celou tuto dekádu kandidát Republikánské strany – Ronald Reagan, který vůči Sovětskému svazu aplikuje specifickou politiku, jejíž součástí je i tzv. Reaganova doktrína. Ten je po vypršení druhého mandátu vystřídán dalším kandidátem této strany – Georgem H. W. Bushem, který po celou dobu trvání dvou prezidentských období Ronalda Reagan zastává funkci vice prezidenta, tedy byl členem Reaganovy prezidentské administrativy.

Vzhledem k nastavení tamního systému složek moci měla tedy Republikánská strana po dobu 15 let prakticky výsostné postavení ve formování zahraniční politiky, jejímž středobodem byla logicky právě otázka SSSR, který tvořil opačný pól tehdejšího světového řádu.

S výše zmíněnou změnou, kterou představoval kolaps Sovětského svazu a celé jemu přidružené sféry vlivu, přichází nová, po dobu téměř půlstoletí nepředstavitelná strategicko-politická realita, na kterou musela Republikánská strana v čele s prezidentem Georgem H. W. Bushem jistým způsobem reagovat a přizpůsobit se tomuto globálnímu „přepólování“. Práce si tedy klade za úkol odpovědět na výzkumnou otázku: **“*Jak výraznou změnou prošla zahraniční politika Republican Party, působením geopolitických změn na konci 20. století?*”** Za sledovanou veličinu, na které bude autor zkoumat ony změny směřování, bude obranná politika, kdy zde budou zahrnuta i tehdejší ohniska konfliktů ve světě, kdy se práce zaměří na „válčení v zastoupení“ obou aktérů, neboť tento koncept, kdy nedochází k přímému ozbrojenému střetu určených aktérů, ale konflikt probíhá zprostředkovaně, za pomoci států/skupin třetí strany, které jsou však obvykle plně podporovány, ze strany hlavních aktérů. Typickým příkladem takové situace, je Sovětsko-Afghánská válka, na jejíž konečný výsledek mělo zapojení velmoci v zastoupení (Spojené státy americké – podpora bránících se Afghánců/Mudžáhidů), zásadní vliv. Ta bude také hlavní sledovanou válkou v zastoupení v této práci, neboť se

délkou trvání a rozsahem jedná o největší studenoválečný konflikt svého druhu. Zde bude autor sledovat případné změny stran konfliktu a rozložení sil. Vývoj obranné politiky bude autor v práci demonstrovat i zaměřením se na definující momenty a programy v administrativách obou prezidentů (Reaganův program Hvězdných válek, cvičení armád NATO „*Able Archer 83*“, smlouvy START, a další).

Práce je rozdělena na dvě základní části – teoretickou a praktickou, které však obsahují několik podkapitol. Teoretická část je věnována výstupům ze zdrojů věnujících se zahraniční obranné politice prezidentské republikánské administrativy. Hlavní zdroje zde tvoří odborná literatura s danou tematikou (knihy i periodika), dokumenty strany a výstupy politiků, zejména prezidentů USA. Součástí této kapitoly je i zasazení celé zkoumané problematiky do historického rámce (jednotlivé body jsou zde uváděny chronologicky), což podle autora slouží k lepšímu pochopení tématu a vysvětlení některých politických rozhodnutí, která by bez takového historického exkurzu bylo komplikované zkoumat. V praktické části pak autor zaujímá stanovisko k určené výzkumné otázce na základě provedeného výzkumu, kdy zde analyzuje změny americké zahraniční politiky v daném období. Význam a přínos práce spatřuje autor v tom, že nezkoumá tento komplexní geopolitický přelom jako jednolitý blok, nýbrž se zaměřuje na detailní analýzu konkrétních momentů a politických kroků, u nichž porovnává přístup prezidentských administrativ.

Autor si výše zmíněné téma zvolil z toho důvodu, že považuje situaci, ve které se nachází tamní prezidentská administrativa za pozoruhodnou, vzhledem ke vzniku nové strategické reality, kterou představuje rozpad Sovětského svazu, do té doby bezprecedentní změna globálního řádu.

1 Historický kontext – Dědictví Jimmyho Cartera

Dvacátý leden roku 1981 se nese ve znamení nástupu Ronalda Reagana na pozici třicátého osmého prezidenta Spojených států amerických. Zároveň končí čtyřleté funkční období demokratického prezidenta Jimmyho Cartera, který po tuto dobu definoval směřování Spojených států, včetně obranné a zahraniční politiky. Supervelmoc, která teprve před šesti lety opustila bojiště své masivní prohry, Vietnamu, se nyní nachází v situaci, kdy je konfrontována s realitou, ve které se vliv Sovětského svazu obratně rozšířil do dalšího státu. Léta masivních investic do obranných prostředků všeho druhu, rozsáhlá kampaň na domácí scéně, která měla za úkol „*zpopularizovat*“ americkou věc ve Vietnamu, se v obou případech míjejí s kýženým účinkem. Jimmy Carter si je vědom těchto skutečností, a vůči Sovětskému svazu během svého období volí spíše přístup soft power (Leffler, Westad 2010:73).

Tato strategie vůči Sovětskému svazu se v mnohých případech jevila jako značně úspěšná, zvláště v závěru Carterova období, mezi lety 1978–1979. Zde se prezidentská administrativa Jimmyho Cartera zaměřuje na dva světové regiony, kde zaznamenává značných úspěchů. Prvním bodem je podpis smlouvy SALT II, který lze považovat za jisté Pyrrhovo vítězství, neboť tato smlouva, jejíž přípravy začínají prakticky ihned po podpisu předchozí smlouvy SALT I, v roce 1972. Carterova administrativa přebírá přípravu této smlouvy v roce 1977, o dva roky později, v červnu roku 1979, dochází k finální dohodě se Sovětským svazem, a podpisu smlouvy prezidentem Carterem a generálním tajemníkem Brežněvem ve Vídni. Ačkoliv se jednalo o značný úspěch (na základě smlouvy by došlo k omezení vývoje různých typů raketových nosičů nukleárních hlavic, což by vedlo k částečnému snížení napětí a výdajů na obranu), vývoj geopolitické reality smlouvě příliš nepřál.

Koncem prosince téhož roku začíná sovětská vojenská intervence do Afghánistánu, což z logických důvodů Carterova prezidentská administrativa nemůže ponechat bez odezvy. V lednu roku 1980 prezident Carter oznamuje odstoupení od smlouvy SALT II, kdy vyzývá Senát, aby nadále nepokračoval v procesu ratifikace smlouvy. Ačkoliv smlouva SALT II nebyla nikdy ratifikována a téměř jednu dekádu

trvající bilaterální jednání přicházejí vniveč, o totální selhání se nejedná, neboť došlo k vytvoření určitého podkladu pro odzbrojovací smlouvy budoucí (Brands 2015:502).

Dalším regionem, kde Spojené státy v tehdejší bipolární uspořádání světa sdílí svůj boj o vliv se Sovětským svazem, je oblast Blízkého východu. V širším spektru arabsko-izraelského konfliktu, který od konce druhé světové války prakticky výhradně definuje tamní regionální vztahy, a určuje zasazení jednotlivých států ve spojení vůči Spojeným státům a Sovětskému svazu, dochází v sedmdesátých letech 20. století, k poměrně zásadním změnám. Dříve prosovětský Egypt, který byl od Sovětského svazu dlouhá léta podporován, zejména vojensky, se pod vedením nově zvoleného prezidenta, Anwara Sadata, přiklání více k západním státům. Jelikož se jedná o zemi se značným strategickým potenciálem, jejíž příklon ke Spojeným státům by mohl vést k výrazným změnám strategické reality na Blízkém východě, začíná Carterova administrativa ve druhé polovině sedmdesátých let s Egyptem intenzivně jednat. Izrael, jakožto pevný spojenc Spojených států, představuje pro potenciální zlepšení ve vztazích USA s Egyptem patrně největší problém, neboť od šestidenní války, v roce 1967, okupuje část egyptského území – poloostrov Sinaj, což pro Egypt logicky představuje značnou územní ztrátu. Samotným jednáním v Camp David, který lze označit za poměrně křehká (předchází jim série tajných návštěv představitelů zúčastněných stran v jednotlivých zemích). Tato jednání, kdy se náhle stává Egypt faktickým spojencem Spojených států a jedná s Izraelem o mírovém řešení tamní situace, představuje podle autora pro Sovětský svaz značnou prohru. Ačkoliv se po celou dobu snaží tuto Carterovu snahu torpédovat za pomoci svých regionálních spojenců (Irak a Sýrie), skrz které vyvíjí nemalý tlak na Izrael, aby od svých plánů odstoupil, kýženého krachu jednání a celé iniciativy se nedostává. Podpis egyptsko-izraelské mírové smlouvy z roku 1979 lze pak označit za úspěšnou tečku za prvním a zároveň jediným, funkčním obdobím prezidenta Cartera (Leffler, Westad 2010:82).

2 Ronald Reagan

V následující kapitole se autor snaží o stručné nastínění toho, jaké zdroje ovlivnily ideologické ukotvení Ronalda Reagana, což má sloužit pro lepší pochopení některých jeho politických kroků, které jsou popisovány dále v práci.

Rok 1980 se ve Spojených státech nenesl pouze jako začátek nové dekády, lze jej označit za začátek nové éry v mnoha oblastech, tou podle autora nejcitelnější, je výměna na postu prezidenta Spojených států, která následovala po prezidentských volbách v listopadu téhož roku. Post obhajující Jimmy Carter, který má za sebou období, které můžeme označit jako fakticky mírové (za působení jeho administrativy nedochází k rozpoutání žádného většího konfliktu) (Cadwallar 2011) je vyzýván mužem, kterého lze bez větších pochyb označit za muže mnoha tváří a profesí, bývalého hollywoodského herce, sportovního komentátora, prezidenta hereckých odborů, který se po svém odklonu od Demokratické strany stává roku 1962 zapáleným členem Republikánské strany, aby roku 1964 recykloval své herecké zkušenosti a přetavil je v ne jeden projev, coby hlavní řečník předvolební prezidentské kampaně, arizonského republikánského senátora Barryho Morrise Goldwatera (Weisberg 2016: 25–28).

Zde nastává dne 27. října roku 1964 moment, který autor spolu s dalšími autory považuje za definující, z hlediska představení Reaganova světového pohledu, který bude určovat i jeho vlastní výkon úřadu, z hlediska vztahů se Sovětským svazem, postojem k obranné politice, postojem ke konfrontaci a dalším. Ronald Reagan, coby hlavní řečník kampaně Barry Goldwatera, přednáší v Los Angeles, Kalifornie, zhruba půlhodinový projev, který je svým obsahem a formou podání tak kompaktní a přesvědčivý, že krátce po odvysílání vstoupí do dějin, prostě jako „*The Speech*“ („*projev*“). Projev se nese v silně emotivním až patetickém duchu, což je samozřejmě podřízeno tomu, že jeho hlavním účelem je vyvolat, u co možná největšího množství Američanů pocit, že kandidát Barry Goldwater je jedinou správnou volbou, kterou Amerika potřebuje. Pokud z projevu sejmeme skutečnost, že jeho účel byl svým založením propagandistický, nalezneme několik bodů, které dle autora poměrně věrně ilustrují Reaganovo budoucí směřování,

kteřé se silně promítne v jeho funkci prezidenta Spojených států, o šestnáct let později (Ronald Reagan Presidential Library).

Značná část projevu se nese ve znamení kategorického odmítání politiky appeasementu, které se podle Reagana dopouští liberální část politického spektra. Zde Reagan hovoří o nutnosti přímo konfrontovat nepřítele (Sovětský svaz/východní blok, vzhledem k tehdejší globální realitě) s tím, že „*existuje cena, kterou nezaplatíme a bod, za který nesmí nikdy zajít*“¹ (Ronald Reagan Presidential Library).

Naléhavost tohoto projevu, který Ronald Reagan přednáší v roce 1964, zůstává aktuální i v době, kdy se Reagan stává čtyřicátým prezidentem Spojených států. Situace, ve které se země nachází na sklonku sedmdesátých let 20. století, nelze považovat za strategicky výhodnou pro Spojené státy, natožpak tvrdit, že je země vůči Sovětskému svazu v komfortní převaze. Téma toho, jaká míra asertivity je vhodná vůči Sovětskému svazu, definuje z velké části prezidentskou kampaň v roce 1980. Ronald Reagan do ní vstupuje s tvrdou anti-komunistickou/anti-sovětskou rétorikou, jasně odmítá politiku appeasementu. Volá po nutném navýšení amerických vojenských kapacit, jakožto nástroji nezbytném k odstrašení nepřítele. Z jeho prvotních postojů je patrné, že svou roli, jakožto prezidenta Spojených států, vnímá, jako vůdce „*dobra*“ proti „*zlu*“, které Sovětský svaz v jeho vizi představuje (Bilsland 2015:101–103).

---

¹ Jedná se autorův vlastní překlad citace, ze samotného projevu, vzhledem k tomu, že v českém jazyce nebyl nalezen odpovídající překlad.

3 Reaganova doktrína – původ a význam

Vzhledem k tomu, že autor považuje Reaganovu doktrínu za jeden z hlavních pilířů celého osmiletého působení Ronalda Reagana v úřadu prezidenta Spojených států, snaží se autor v následující kapitole tuto doktrínu podrobněji vysvětlit, neboť její aplikace bude v práci dále rozvedena.

Téměř jednu dekádu dlouhé období Ronalda Reagana, coby prezidenta Spojených států, má ve vztahu k zahraniční politice jeho administrativy vůči Sovětskému svazu a jemu přidružené sféře vlivu, jednoho společného jmenovatele, kterým je Reaganova doktrína. Původ tohoto termínu se datuje do dubna roku 1985, kdy Charles Krauthammer ve svém pravidelném sloupku v americkém magazínu Time, užívá poprvé tohoto termínu, kdy jej dosazuje, jako další z řady prezidentských doktrín, následujících po Monroeově doktríně, Trumanově doktríně, Nixonově a dalších. Charles Krauthammer zde jako nejkompaktnější definici této doktríny udává, že se jedná o „*prohlášení plné a neskrývané americké podpory antikomunistických revolucí.*“ (Krauthammer 2001). Reaganovu doktrínu chápe Charles Krauthammer jako ukotvenou v amerických morálních hodnotách, demokratické tradici a spravedlnosti. Vznik této doktríny lze považovat za snahu Reaganovy administrativy vytvořit jistou protiváhu Brežněvově doktríně, která obhajovala užití sovětské intervence v případě, že je nějaký stát socialistického tábora ohrožen potenciálním vnitřním odklonem od socialismu (Krauthammer 2001).

Tuto nově vzniklou doktrínu lze vnímat jako odklon od strategie zadržování, která sice definovala americký postoj vůči sovětskému vlivu od konce druhé světové války, v očích nové administrativy je však vnímána jako strategie poráženecká, neboť dává Sovětskému svazu přílišný prostor pro svůj rozmach a posilování globálního vlivu. Tento přístup, tedy odmítání určitého přešlapování na místě, je pro Reaganovo vnímání vhodného přístupu k Sovětskému svazu patrný již během prezidentské kampaně, jak autor uvádí výše v práci. Nutno podotknout, že Spojené státy jsou v době, kdy Ronald Reagan přichází do úřadu, ještě stále v určitém traumatu z války ve Vietnamu, tudíž je tato taktika, tedy nepřímé zapojení země do určitého konfliktu, za pomoci dodávek výzbroje a vybavení, lépe přijímanou variantou (Scott 1996:16).

Pokud se zaměříme na ideologický a praktický rádius této doktríny, zjistíme, že se jeho „výměry“ různí. Výše uvedený Charles Krauthammer jej vnímá poměrně omezeně, neboť z jeho citované definice je patrné, že v Reaganově doktríně spatřuje primárně pomoc antikomunistickým revolucím, tedy v zemích, kde tento druh vlády reálně hrozí nebo již existuje. To je v konfliktu s vyjádřením tehdejšího ministra zahraničních věcí Spojených států, George Schultze, který tuto doktrínu vnímá v daleko širším rámci.

Neomezuje se jen na podporu protikomunistických revolucionářů v nesvobodných zemích, ale hovoří o jisté univerzální podpoře lidských práv a svobod v zemích, které v tehdejší světové konstelaci antikomunistickou revolucí neprocházejí (Jižní Korea, Republika Jižní Afrika, Chile) (Pach 2006:78).

Reaganova doktrína představuje, při pohledu na obě prezidentská období Ronalda Reagana nosný prvek, který poskytuje tehdejší administrativě jistou praktickou náplň, tedy hmotnou podporu anti-komunistických revolucí (byť je toto vnímání, jak výše demonstruje pohled ministra Schultze, dost možná omezené), pro Reaganovou administrativou budovaný veřejný obraz Sovětské svazu/komunismu jím šířeného.

4 První prezidentské období 1981–1984

S nástupem Ronalda Reagana do Bílého domu dochází ke značné změně kurzu směřování zahraniční politiky vůči Sovětskému svazu. Reaganova rétorika je silně konfrontační, nesmiřitelná, při svých tehdejších projevech vkládá rovnítko mezi Sovětský svaz a komunismus, kdy opakovaně vyzývá k jeho úplnému zničení, jakožto historického omylu, který je pro lidstvo nepřírozený. Podle autora Ronald Reagan vnímá Sovětský svaz, jako určitou chybu v systému, která narušuje chod svobodného světa, který on sám vědomě zastupuje. Opakovaně poukazuje na celou řadu strategických nedostatků, které činí Spojené státy v souperení se Sovětským svazem znevýhodněné. Sovětský svaz má nyní jednoduše příliš velký manévrovací prostor, který mu umožnil vytvořit nechuť a neschopnost předešlé administrativy, agresora přímo konfrontovat (Brands 2015:247–250).

Kritizoval-li Reagan během kampaně skutečnost, že Spojené státy z hlediska svých vojenských schopností a kapacit slábnou, jeho rané kroky v úřadu vedou k co možná nejrychlejší nápravě těchto nedostatků. Reaganova administrativa začíná se širokou obnovou amerických obranných kapacit, což zahrnuje růst jak kvalitativní, tak kvantitativní. To jde ruku v ruce s masivním navýšením rozpočtu obrany, kdy značnou zátěž představují jím podporované projekty vysoké technologické vyspělosti a náročnosti.

Sem řadíme pořízení nových mezikontinentálních raket MX, nových z ponorek odpalovaných raket Trident II, pokračování programu strategického supersonického bombardéru B-1, který byl prezidentem Carterem dříve zmražen, vývoj bombardéru B-2, s technologií stealth. Mimo tyto projekty se však jednalo spíše o strážlivé kroky, jako prosté navýšení většiny bojové techniky a zlepšení výcviku vojska. Tyto kroky mají srovnat krok se Sovětským svazem a zároveň poskytnout Spojeným státům strategickou nadvládu (Dueck 2010:208).

4.1 Afghánská otázka

Pohlédneme-li na situaci, ve které Ronald Reagan takřikajíc přebírá Spojené státy, tak je zde skutečně patrný výrazný rozmach vlivu a vojenských kapacit Sovětského svazu, na což je Reagan nucen a zjevně i ochoten reagovat. Prvním bodem, který dobře ilustruje globální ambice a rozmach Sovětského svazu, a zároveň představuje značné riziko pro Spojené státy, je rozsáhlá vojenská invaze do Afghánistánu na sklonku roku 1979. Zde autor považuje za vhodné v krátkosti přiblížit základní rysy konfliktu, zvláště pak samotný jeho vznik. Afghánistán, vzhledem ke své značně strategické poloze (umístění uprostřed Asie, nedaleko indického subkontinentu, Číny), představoval v historii oblast zájmu mnoha světových velmocí. V moderních poválečných dějinách se pak této zemi daří udržovat vyrovnané diplomatické vztahy, kdy kromě Spojených států, Velké Británie a Německa, začíná udržovat poměrně dobré vztahy i se Sovětským svazem. Spolu s rostoucí stabilitou těchto vztahů, však roste i sovětský vliv a přítomnost v zemi.

Zlomovým okamžikem je pak duben roku 1978, kdy zde dochází ke státnímu převratu, při kterém se malá skupina levicově orientovaných, Sověty vycvičených armádních velitelů, odhodlá k uchopení moci v zemi (Gress 2002:1–8).

Afghánistán se stává socialistickou zemí, do jejího čela je dosazen loutkový prezident Taraki, který začíná implementovat marxistickou politiku včetně rozdělení půdy, sociálních a společenských reforem. Dochází zde k vážným neshodám i mezi novým socialistickým zřízením, primárně v rovině implementace nových politik.

Většinová společnost však tyto kroky nepodporuje, proto dochází k masivnímu povstání, do kterého se připojí i značná část afghánské armády. Nutno podotknout, že jedním z hlavních sporných bodů, je logická nekompatibilita marxistického učení a místního náboženství, kterým je islám. V důsledku toho se tamní náboženské autority uchylují k vyhlášení džihádu na nově ustanovený komunistický režim. Situace velmi rychle eskaluje, k odboji proti novému režimu se připojuje stále více Afghánců, prezident Taraki ztrácí nad situací kontrolu a koncem téhož roku je už situace natolik neudržitelná, že intervence Sovětského svazu představuje jediné možné řešení. Děje se tak v prosinci (Gress 2002:1–10).

Prezidentská administrativa Ronalda Reagana je situací značně znepokojena. Sovětský vpád do Afghánistánu představuje pro Spojené státy jednak globální posílení sovětského vlivu a rozmach „*konkurenční*“ ideologie, zároveň však existuje riziko hlubší penetrace sovětských zájmů do oblasti Perského zálivu, kde se nacházejí existenčně důležité zdroje ropy, jejichž ohrožení či dokonce obsazení nepřítelem, by znamenalo ohrožení celkového fungování Spojených států (Brands 2015: 250–255).

Reakce Washingtonu na sovětskou invazi do Afghánistánu se neomezovala na jediný krok, nýbrž se jednalo o celou sérii kroků, jejichž účelem bylo překazit snahu Sovětského svazu o ovládnutí Afghánistánu. Ačkoliv je prezident Ronald Reagan s podporou antisovětského odporu v Afghánistánu spojován často exkluzivně, základy pro tuto pomoc položil již jeho předchůdce, prezident Jimmy Carter, když jeho administrativa dala svolení pro dodávky zbraní a vybavení. Přímá podpora mudžahedínů² je v počátcích Reaganova prvního prezidentské období modifikována tak, aby se bojovníkům dostalo kvalitnějšího vybavení v odpovídajícím objemu. Stále se však jedná jen o modifikaci podpory, která zde již existovala před nástupem prezidenta Reagana. Nabízí se otázka, proč nová, konzervativní administrativa, v jejímž čele stojí státník, který konstantně volá po konfrontaci nepřítele, nepřistoupí k daleko širšímu zapojení Spojených států do podpory afghánských bojovníků (Brands 2015: 246–247).

Americký autor James M. Scott, ve své knize *Deciding to Intervene: The Reagan Doctrine and American Foreign Policy*, představuje tři hlavní důvody, pro které nedošlo v prvním prezidentském období administrativy Ronalda Reagana k větším změnám přímé podpory afghánských bojovníků:

1. Existovala zde značná obava z toho, že by při větším zapojení Spojených států do konfliktu mohlo dojít k vyprovokování Sovětského svazu k útoku na sousední Pákistán – regionálního spojence Spojených států. To by znamenalo opačný efekt, protože by Sovětský svaz mohl potenciálně rozšířit svůj vliv do dalších částí regionu, a ještě hlouběji zasáhnout sféru amerických zájmů (ropné státy v Perském zálivu).

---

² **Mudžahedín** – v arabštině označení pro toho, kdo vykonává džihád, svatého bojovníka. V tomto případě šlo o ozbrojené náboženské milice, vykonávající džihád proti komunistickému režimu (Grau, Cress 2002:15)

2. Část administrativy se obávala, že americké vybavení a zbraně v rukách Afghánců, mohou na Sověty působit dojmem přímého zapojení Spojených států do konfliktu, což by mohlo mít dalekosáhlé důsledky. Stejně tak zde bylo riziko toho, zvláště u technologicky pokročilejších systémů a zbraní, že by mohlo dojít k získání tohoto vybavení Sověty nebo prodeje Afghánci kamsi do regionu.

3. Za zřejmě nejpragmatičtější důvod lze označit pochyby značné části administrativy o tom, zda vůbec existuje naděje, že mudžahedíni, byť s americkou výzbrojí a výstrojí, mohou reálně vzdorovat Sovětské armádě, natožpak v tomto na první pohled nerovném souboji zvítězit (Scott 1996:49–48).

4.2 Cesta k INF: Krize euro-raket

Pokud Ronald Reagan kritizoval nastupující strategickou převahu Sovětského svazu, pak byl starý kontinent (Evropa) potvrzením jeho tezí. Sovětský svaz totiž ve svém východoevropském satelitu v roce 1976 vytváří strategickou převahu rozmístěním nových mezikontinentálních raket SS-20, které představují systém, na který Spojené státy a evropská část NATO jednoduše nemají odpověď. Již v roce 1979 souhlasí NATO s rozmístěním amerických raket Pershing II a střel s plochou dráhou letu BQM-109 Tomahawk, děje se tak v rámci naplnění strategie „*double-track decision*“³, která vznikla v reakci na rozmístění raket SS-20. Akce Sovětů představuje pro Spojené státy krok, který znemožňuje jakékoliv pomyšlení na bilaterální odzbrojovací smlouvu. Rozmístění dvojice těchto taktických prostředků však výrazně rozkolísá podporu Ronalda Reagana u evropských spojenců, zejména v Západním Německu, kde se konají demonstrace čítající stovky tisíc osob. Kritika směřuje zejména na skutečnost, že rozmístění výše zmíněných

---

³ **Double-track decision** též **dual-track decision** představuje taktiku, kterou v prosinci roku 1979 volí Severoatlantická aliance v reakci na rozmístění sovětských nukleárních raketových nosičů SS-20 ve východní Evropě. Strategie počítá s tím, že Sovětský svaz dostane nabídku ke vzájemnému omezení tohoto typu raket, pokud nedoje k souhlasu s tímto záměrem, vojska NATO rozmístí rakety středního dosahu v ještě větším počtu (The National Security Archive).

taktických prostředků povede ke zbytečné eskalaci napětí (Leffler, Westad 2010:295–296).

Tato situace nepříliš znepokojuje prezidenta Ronalda Reagana, který je vůči odzbrojovacím smlouvám značně skeptický, neboť je vnímá jako nástroj znemožňující Americe se potřebně bránit. Skutečnost, že oboustranné rozmístování raket středního doletu v Evropě představuje skutečný problém, vnímala ve Spojených státech široká obec expertů, analytiků a v neposlední řadě opoziční demokraté. Strategická situace v Evropě, která je od roku 1976 neutěšená, spatřovala preferované řešení problému v diplomatické cestě, kde by došlo k bilaterální dohodě Spojených států a Sovětského svazu, omezující rozmístování raket středního doletu, a tudíž by nebylo třeba v západní Evropě přistupovat k obdobnému kroku. Jisté obrysy takové dohody začínají vznikat v roce 1979, tedy na sklonku předešlé prezidentské administrativy Spojených států.

Je zde totiž vytyčena pětice bodů, které by tato smlouva měla obsahovat:

1. Bude se jednat čistě o bilaterální smlouvu, stranami jsou Spojené státy americké a Sovětský svaz.
2. Omezení systému spadajících do kategorie INF musí být proporcí.
3. Hlavním účelem dohody má být omezení těchto systémů obou stran smlouvy.
4. Omezení těchto systémů musí mít formu zákonné rovnosti.
5. Naplňování ve smlouvě obsaženého omezení těchto systémů musí být adekvátně ověřitelné (Bohlen et al 2012:9).

Tento vymezený rámec potenciální smlouvy, je však stanoven ještě za minulé prezidentské administrativy, jejíž pohled na situaci se od Reaganova dosti diametrálně lišil, a ačkoliv byl prezident Carter ke konci svého funkčního období postojem Sovětského svazu velmi frustrován (byl nucen, ač nerad, přistoupit k přípravě rozmístění těchto nosičů v Evropě), patřil k zastáncům „mírového“ řešení situace, tedy diplomatickou cestou. Prezident, Ronald Reagan, měl na smlouvy podobného rázu dlouhodobě konstantní názor.

Tudíž na rozdíl od předchozí administrativy, necítil při implementaci tohoto rozhodnutí větších pochybností. Podle autora zde zafungovala určitá logická posloupnost. Zprvu zde byla takřka dobrá vůle Spojených států a Severoatlantické aliance navrhnout Sovětskému svazu, který jako první rozmístuje nosiče v Evropě, kompromisní řešení

v podobě dohody o raketách středního doletu INF. Nástup zcela nové administrativy ve Washingtonu, spolu s implementací strategie double-track decision (popsáno výše), vytvořily pro Sovětský svaz takové podmínky, které nebyl v Moskvě nikdo ochoten akceptovat (Bohlen et al 2012:8).

Pozice Sovětského svazu v době těchto vyjednávání nebyla výhodná, neboť se z pohledu druhé strany jednalo o zemi s cejchem agresora, kvůli invazi do Afghánistánu a destabilizátora kvůli jednostrannému vychýlení strategické rovnováhy v Evropě, rozmístěním raket SS-20. Poté, co se ukázalo rozmístění amerických odvetných taktických prostředků jako nevyhnutelné, představoval pro Sovětský svaz jednu z posledních nadějí rozkolísané veřejné mínění v západní Evropě, jehož extraktem byla série velkých protestů, zejména v západním Německu, kde bude soustředěno několik baterií raket Pershing II, nakonec je však záměr schválen, v těsném hlasování Bundestagu (Leffler, Westad 2010:296).

Tento vývoj celé situace znamená logické zmražení jakýchkoliv dalších pokusů o dohodu omezující rakety středního doletu. Nepřejí jim ani strategická situace v Evropě ani nová administrativa Ronalda Reagana. Ačkoliv se v dalších letech snaží obě strany o navázání alespoň elementárních vyjednávacích kanálů, kromě výměny názorů se žádný posun v této zásadní otázce neodehrává (Bohlen et al 2012:9).

4.3 Akcelerace cesty k INF – cvičení Able Archer

Existuje-li v dějinách Studené války určitý moment, který je svým významem v nepoměru k tomu, jaké pozornosti se mu dostává, pak je to podle autora sled událostí, ke kterým došlo během pěti dní v listopadu roku 1983. Během tří let v úřadu prezidenta Spojených států naplňuje Ronald Reagan své vize a sliby z kampaně. V jeho očích rozpínajícímu se vlivu Sovětského vlivu čelí širokou škálou prostředků. Navyšuje například rozpočet obrany tak, aby v roce 1986 (zde si Ronald Reagan podle autora nepřipouští další nezvolení nebo kalkuluje s tím, že vztahy se Sovětským svazem budou mít podobnou dynamiku, bez ohledu na příští administrativu) dosahoval 368 miliard amerických dolarů, při vyjádření v tehdejší míře HDP, by se jednalo o 6 %. Vezmeme-li v potaz, že při

nástupu do úřadu činil rozpočet obrany 183 miliard amerických dolarů, jde o navýšení téměř dvojnásobné. V ideálním případě měl celkový úhrn výdajů na obranu do roku 1986 dosáhnout 2,7 trilionu amerických dolarů, což představuje bezprecedentní částku (Downing 2018:50–53).

Štědré financování umožňuje Spojeným státům zahájit vývoj a akvizice široké škály nových typů zbraní. Mimo změny v materiálním a finančním zajištění obrany se v Reaganově administrativě diskutuje nad podstatou a potenciálem nukleárních zbraní, které již od počátku studené války tvoří základ vzájemného odstrašení obou velmocí.

Analyzují se rozličné potenciální scénáře jejich omezeného užití, tedy bez nutnosti naplnění vzájemného zaručeného zničení⁴, kdy by došlo například jen k zasažení Moskvy (Downing 2018:52).

Debatám o omezeném nasazení nukleárních zbraní z části nahrávají i nové možnosti, které nabízejí v západní Evropě rozmístěné rakety Pershing II (Západní Německo) a střely s plochou dráhou letu BGM-109 Tomahawk (primárně Velká Británie).

Svět se v této době nachází na samém vrcholu studené války, destruktivní potenciál obou světových supervelmocí by dokázal několikrát zničit celý svět, ačkoliv si toto riziko oba aktéři uvědomují, nelze předjímat, kdy dojde k náhodnému vyhocení už tak napjatých vztahů, což by mohlo vést ke katastrofě. Ačkoliv se za takovou situace, která naplňovala výše uvedený scénář téměř výhradně uvádí karibská krize z roku 1962, představuje podle autora cvičení NATO Able Archer 83 hrozbu o třídu větší, neboť na rozdíl od karibské krize k této došlo poměrně nečekaně, jednostranně a bez většího vědomí veřejnosti (Downing 2018:51–54).

V roce 1983 se nachází vztahy Sovětského svazu a Spojených států na bodu mrazu. Dvouleté působení republikánského prezidenta Reagana přineslo masivní posilování strategického potenciálu Spojených států/NATO. Jím často avizovaná nesmířlivá a konfrontační politika vůči Sovětskému svazu se úspěšně naplňuje, Amerika odpovídá

---

⁴ **Vzájemné zaručené zničení** – v anglickém jazyce **Mutually assured destruction (MAD)**, označuje doktrínu, která počítá v případě masivního nukleárního útoku (Spojené státy americké vs. Sovětská svaz), s výsledkem, kdy dochází k naprostému zničení obou aktérů, bez ohledu na to, která ze stran útok zahájí jako první (Parrington 1997:5-10).

na rostoucí vliv a kapacity konkurenční velmoci ve všech sférách, tou nejcitlivější je rozmístění arzenálu strategických raketových prostředků, jak již autor zmiňuje výše.

Dalším bodem, který lze označit za známku kvality jisté armády, je její připravenost, tedy výcvik i ten Ronald Reagan považuje za hodný posílení (Downing 2018: 52–56).

Nacházíme se v Evropě, kde americká vojenská přítomnost představuje zásadní nástroj odstrašení Sovětského svazu a udržení strategické rovnováhy. Rozsáhlá vojenská cvičení probíhají na obou stranách rozděleného kontinentu. Jedním za takových výročních manévru je i cvičení Able Archer (v překladu z anglického jazyka „*schopný lukostřelec*“).

Ačkoliv typická představa vojenského cvičení obvykle zahrnuje mohutné přesuny šiků vojsk, cvičné střelby, zapojení širokého spektra zbraní, vozidel a vybavení, Able Archer byl pozoruhodnou výjimkou. Při tomto cvičení nedocházelo k žádnému viditelnému pohybu armády, nebylo jej totiž potřeba, neboť bojištěm v tomto případě nebyla krajiny západního Německa, nýbrž rádiový prostor. Celé cvičení totiž představovalo nácvik velmi realistického velení a taktické komunikace, což mělo odrážet co možná nejpresněji simulovaný konflikt se Sovětským svazem (Downing 2018:55–56).

Ačkoliv se vojenské manévry různého druhu a rozsahu konají i v předchozích letech Reaganova mandátu, ostatně, nejedná se o nic výjimečného, neboť bojová připravenost představuje základní stavební kámen dobře fungující armády, listopadové cvičení Able Archer 83 se vzhledem ke své náplni, takřikajíc nemohlo konat v méně vhodné době. Na jedné straně tu máme Evropu, která je na obou stranách železné opony posetá raketami středního doletu, na straně druhé zahajuje Severoatlantická aliance mimořádně realistické cvičení, simulující faktický začátek nukleární války se Sovětským svazem. To vše se odehrává na komunikačním kanále mezi operačním střediskem nedaleko Bruselu (zde se nachází i samotné sídlo NATO), a krytými pozicemi v západním Německu, kde se, jak autor uvádí výše v textu, nachází pozice raket Pershing II. Pokud tyto dvě eventuality sečteme, tak docházíme k situaci, která se může vnějšímu pozorovateli, v tomto případě Sovětskému svazu, jevit jako evidentní příprava na útok vůči jemu samému. Taková byla i realita. Zachycená komunikace byla v Moskvě

analyzována, jako potenciální riziko útoku Severoatlantické aliance na Sovětský svaz (Downing 2018:213–220).

Vzhledem k faktu, že mechanismus celého sledu událostí okolo cvičení Able Archer 83 je značně komplexní a není hlavní náplní práce, popíše autor v následující části kapitoly deescalaci situace v úměrné formě.

Po celou tuto dobu je situace v Moskvě značně napjatá, velká část generality i politických elit strany skutečně vnímají zachycené informace, jako reálnou možnost začátku útoku. Tehdejší generální tajemník Jurij Andropov evidentně považoval situaci za velmi závažnou, důkazem může být i série kroků, které měli připravit civilní obyvatelstvo na možný útok. Po celém Sovětském svazu například docházelo ke cvičným evakuacím továren, ve školách naplno běžel program mírové výchovy, média plní vyostřená anti-Reaganovská propaganda. Po této výrazné eskalaci se však do Moskvy začínají dostávat informace od řady agentů, kteří možnost zahájení jaderného úderu ze strany Severoatlantické aliance považují za silně nepravděpodobnou. Cvičení po pěti dnech končí, NATO nebude po několik dalších let tušit, jak bouřlivou reakci toto cvičení v Sovětském svazu vyvolalo, toto zjištění přijde až po několika letech. Ačkoliv cvičení Able Archer 83 splnilo svůj strategický účel, tedy, byl proveden předem určený nácvik komunikace při odpalu střel středního dosahu, ukázalo zároveň, že krize, kterou vzájemné rozmístění raket středního doletu v Evropě vyvolalo, není dlouhodobě bez modifikace bilaterálních vztahů udržitelná. Ronald Reagan, který je však svou profilací silný odpůrce odzbrojovacích dohod, v tuto dobu ještě není připraven činit v tomto ohledu větších ústupků, situace se však v příštích letech změní (Downing 2018:68–75).

4.4 Program „*Hvězdných válek*“

S vědomím toho, jak prezident Ronald Reagan vnímal pozici Spojených států v boji proti stále se rozpínajícímu komunismu, který považoval za existenční ohrožení všech amerických hodnot, ať už si pod nimi představíme demokracii, svobodu nebo cokoliv dalšího, bylo možné očekávat, že vzhledem k jeho vizi a možnostem, bude americká obranná politika vůči Sovětskému svazu dosahovat stále vyšších úrovní. Sovětský svaz

bude logicky nucen jednat recipročně, aby náskok protivníka minimalizoval. Logika strategie „*dohnat a předejnat*“ se již v praxi ukázala v Evropě (reakce USA na rozmístění raket SS-20, rozmístěním raket vlastních, viz. předešlá kapitola), administrativa Ronalda Reagana kalkuluje s tím, že Sovětský svaz jednoduše přestane v určitém momentě být schopen vzniklý náskok kompenzovat, jak finančně, tak technologicky. Prezident Ronald Reagan již v předešlých letech demonstroval značný entusiasmus pro obranné projekty vysoké technické náročnosti (obnova vývoje bombardéru B-1, zahájení vývoje raket MX, viz. kapitola První prezidentské období). Dalším takovým projektem měl být Strategic Defense Initiative, který vstoupí do povědomí veřejnosti jako program „*Star Wars*“, tedy „*hvězdné války*“ (Brands 2015:459–460).

Za ideologický počátek tohoto programu lze označit projev Ronalda Reagana z března roku 1983, ve kterém popisuje mechanismus fungování jaderného odstrašení, na kterém prakticky stojí celá obrana obou velmocí. V závěru však přidává svou prosbu směrem k vědeckým kapacitám země, aby se jejich úsilí nově přesunulo k vývoji technologií, které učiní nukleární zbraně nemoderní (Ronald Reagan Presidential Library). Ačkoliv se jedná o výrok, který nenese stopy žádných konkrétních systémů, jedná se o první nástin budoucí strategie, která má podle jejích architektů změnit strategickou rovnováhu obou velmocí. Pokud jde o základní charakteristiku této strategie, pak měla Strategic Defense Initiative zajistit Spojeným státům účinnou obranu proti případnému raketovému útoku ze Sovětského svazu, což mělo vytvořit podmínky pro faktický konec strategie zaručeného vzájemného zničení (MAD), které byl Ronald Reagan značný odpůrce. Program má za účel vytvořit vizionářský systém protiraketové obrany Spojených států, kombinující prvky pozemních systémů, doplněných o zbraně operující v blízkém vesmíru (ozbrojené satelity) (Brands 2015: 460–462).

5 Druhé prezidentské období 1985–1989

V úvodu této kapitoly popisuje autor dopady nástupu Michaila Gorbačova na vzájemné vztahy obou velmocí, primárně v oblasti obranné politiky.

V roce 1985 dochází v Sovětském svazu k zásadní obměně mocenské struktury, na pozici generálního tajemníka KSSS přichází Michail Gorbačov, ačkoliv oddaný komunismu, připouští nutnost reform v mnoha oblastech. Za hodnou revize považuje i sovětskou zahraniční politiku, kdy poukazuje na fakt, že předešlé zachycení země do závodů ve zbrojení je dále neúnosné. Do značné míry Gorbačov zpochybňuje i smysluplnost sovětského expanzionismu, který byl značně akcelerován za vlády Leonida Brežněva. Spolu s touto nejvyšší funkcí, přichází také dědictví zdánlivě nekonečného závodu ve zbrojení a získávání strategické převahy nad Spojenými státy. Gorbačov se však na situaci dívá poněkud jinou optikou, považuje za nezbytné navázat se Spojenými státy korektní vztahy a do jisté míry omezit vzájemné soupeření, neboť kromě ideologie spatřuje také značné ekonomické škody, které tato politika Sovětskému svazu přináší.

Ronald Reagan cítí v nově zvoleném vůdci potenciální změnu k lepšímu. Známkou možného oteplení vztahů je brzký summit, konaný ve švýcarské Ženevě ještě téhož roku. (Brands 2015:463–467).

Vzhledem k tomu, že se obě velmoci nacházejí na vrcholu závodů ve zbrojení a vzájemné nevraživosti, jejímž důsledkem by mohl být, v nejhorším možném případě i nukleární konflikt, je hlavním tématem summitu právě vzájemné napětí, které Gorbačov spatřuje primárně v neexistenci bilaterálních odzbrojovacích smluv, v nichž spatřuje Gorbačov jistou záruku stability a také možnou finanční úsporu, a také v kontroverzním americkém programu SDI (Strategic Defense Initiative – program „*hvězdných válek*“), který autor stručně popisuje v předchozí kapitole. Ronald Reagan zde prosazuje spíše otázky ideologických rozdílů, kdy Gorbačova konfrontuje s domnělou absencí lidských práv v Sovětském svazu a jeho satelitech. Tématem je zde i stále trvajících sovětská vojenská přítomnost v Afghánistánu. Ačkoliv výstupem tohoto summitu není žádná bilaterální smlouva, jen společné prohlášení, lze jej považovat za značně nadějný pro další rozvoj vzájemných vztahů obou velmocí (Dueck 2010:221).

5.1 Obrat v Afghánistánu

Podpora mudžahedínů v Afghánistánu představuje podle autora zřejmě nejúspěšnější aplikace tzv. Reaganovy doktríny v době studené války. V této kapitole se proto věnuje její modifikaci, která byla pro vývoj afghánské operace klíčová.

Sovětská ozbrojená intervence v Afghánistánu, jejímž cílem je obrátit majoritně muslimskou zemi s kmenovým systémem, k učení Marxe a Lenina, ke komunismu, trvá již pátým rokem. Spojené státy, v čele s Ronaldem Reaganem, jak již bylo zmíněno v jedné z předchozích kapitol, tento sovětský počínání vnímají značně nelibě. Primárním rozměrem je pak značná obava z dalšího šíření sovětského vlivu a potažmo komunismu, do dalších států Blízkého východu, kde mají Spojené státy různorodé zájmy. S příchodem Michaila Gorbačova se začíná ve Spojených státech objevovat informace o tom, že nový generální tajemník není s vývojem afghánské operace příliš spokojen, neboť zejména ekonomická náročnost celé operace se poněkud míjí s reálným výsledkem. V tento moment začíná Reaganova administrativa nabývat přesvědčení, že je ideální chvíle k akceleraci pomoci tamním bojovníkům, a tudíž dosažení možné porážky Sovětů (Scott 1996:58).

V první fázi dochází k úpravám směřované pomoci mudžahedínům, to s týká jak jejího rozšíření, tak zejména navýšení financování. Vzhledem k náročné geografické realitě Afghánistánu se sovětské ozbrojené síly uchylují k nové, inovativní taktice, která se již záhy ukáže být zároveň taktikou finální. Dochází k masivnímu nasazení bojových a transportních vrtulníků, od čehož si Sověti slibují zrychlení a zefektivnění celé operace, jejíž kýžený výsledek se zatím nedostavuje. Reaganova administrativa si je vědoma této nové strategie, která by mohla mít na vývoj afghánské operace značný vliv a mohla by potenciálně zhatit nemalé úsilí, které Spojené státy vynakládají. Objevuje se značně riskantní řešení, kterým je dodání ručních protiletadlových střel FIM-92 Stinger. Jejich nasazení by totiž mohlo učinit sovětskou taktiku nasazení vrtulníků takřka bezvýznamnou.

Tento návrh se objevuje počátkem roku 1986, ačkoliv se o možné užití této zbraně hovořilo již během prvního Reaganova období. Hlavním problémem byla vážná obava

Pákistánu z možné sovětské intervence vůči jemu samotnému, v případě, že Spojené státy zásadněji zasáhnou do afghánské operace. Finální rozhodnutí prezidentské administrativy přichází v dubnu roku 1986, dodávky prvních zbraňových kompletů se uskutečňují v září téhož roku. Efekt se dostavuje prakticky ihned, což Reaganovi dodává přesvědčení, že stínová porážka Sovětů v Afghánistánu je velmi reálná (Scott.1996.60–62).

Efekt je tak rychlý, že v polovině listopadu roku 1986 dochází v Moskvě na schůzi politbyra k nastínění vážnosti situace Andrejem Gromykem, tehdejšími předsedou prezidia Nejvyššího sovětu, který vyzývá k řešení afghánské operace diplomatickou cestou a že bojové operace je nutné ukončit. Michail Gorbačov souhlasí a politbyro přichází s návrhem ukončení tamních bojových operací a odchodem vojsk do dvou let. Samotné oficiální ohlášení ukončení afghánské operace pak oznamuje Gorbačov až v únoru roku 1988 (Pach 2006: 82–83).

5.2 Počátek odzbrojování

Ženevský summit v roce 1985 předznamenal potenciální oteplení vztahů obou mocností.

Michail Gorbačov vzbuzoval u Ronalda Reagana poměrně dobré pocity, neboť se značně lišil od svých předchůdců v přístupu vůči vzájemným vztahům, zejména pak v otázkách obrany. Jak již bylo v práci zmíněno v jedné z úvodních kapitol, Ronald Reagan patřil k přesvědčeným odpůrcům odzbrojovacích smluv, neboť podle něj, byla jejich jediným efektem ztráta schopnosti Spojených států se účinně bránit. S nově přichozím generálním tajemníkem se ale změnil i přístup Sovětského svazu, kdy nově iniciativa k takovým smlouvám přicházela právě z jejich strany. Rok po summitu v Ženevě se oba státníci scházejí na poněkud netradičním místě, kterým je hlavní město ostrovního státu Island, Reykjavík. Náplní tohoto summitu, který je svým rozsahem poměrně komorní, má být na rozdíl od ženevského, který se nesl v obecnějším duchu, konkrétní problematika jaderných zbraní a jejich nosičů, tedy včetně raketových. Vývoj summitu by bylo možné popsat jako postupné zvyšování „sázek“, neboť obě strany postupně navyšovaly objem a typy zbraní, které by byly ochotni omezit. Gorbačov v počátku přichází s návrhem bilaterálního omezení raket středního doletu v Evropě,

k tomu však přidává omezení všech strategických zbraní o polovinu. Reaganův protinávrh chce zákaz všech balistických raket v horizontu jedné dekády. Gorbačov přichází s nečekaně ambiciózním návrhem, zlikvidovat nukleární arzenál obou zemí, Reagan je tímto plánem šokován. Přichází však zásadní problém, na kterém celé jednání ztroskotá (Dueck 2010:221–222).

Sovětská strana požaduje zastavit americký program SDI. Sověti tak žádají primárně z toho důvodu, že je pro ně prakticky nereálné na tento program technologicky adekvátně reagovat. Reagan, který v tento program z nějaké důvodu velmi věří, tento ústupek razantně odmítá. Ačkoliv tento summit skončil nezdarem, nedošlo k podpisu žádné významné smlouvy, autor si zde dovoluje poznámku, kdy podle něj význam summitu spočíval v tom, že obě strany měly možnost vyslechnout, k jakým ústupkům by byl ochoten kdo zajít (Dueck 2010:221–222).

Ačkoliv z Islandu oba lídři odlétají bez dohody, tendence pokračovat v jednáních je oboustranná. Krátce po skončení summitu na Reykjavíku začínají diplomaté obou mocností připravovat obrysy dohody o omezení raket středního doletu, které představují, jak již bylo zmíněno v jedné z předchozích kapitol, značnou zátěž pro snahy zlepšit vztahy obou mocností. K podpisu bilaterální smlouvy má dojít na summitu ve Washingtonu, v prosinci roku 1987. Tento datum byl značně ambiciózní, neboť vyvíjel masivní tlak na vyjednavče obou zemí, aby byl stanovený termín dodržen. Obsahem smlouvy, která nesla označení INF (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) v sobě zahrnovala souhlas obou stran k eliminaci všech ze země odpalovaných raketových systémů středního doletu, čímž se rozuměl taktický dosah 500 až 5,500 kilometrů. Byla zde zahrnuta tedy kompletní paleta raketových systémů obou velmocí, včetně všech sporných nosičů, které vyvolaly krizi v Evropě vedoucí až ke vzniku této dohody, tedy typy Pershing II, BGM-109G Tomahawk, na straně „*alianční*“, systémy SS-20 na straně sovětské. Smlouva stanovila tříletou dobu plnění ode dne ratifikace (Bohlen et al 2012:12–13).

K podpisu smlouvy pak dochází hned v úvodní den summitu ve Washingtonu, tedy 8. prosince roku 1987. Ačkoliv se nejednalo o jediný bod tohoto summitu, šlo velmi pravděpodobně, vzhledem k dopadům, o ten nejzásadnější. Ačkoliv se jednalo o značný úspěch na mezinárodní scéně, jehož výsledkem měla být zejména deeskalace napětí

v Evropě (mimo notných finančních úspor spojených s vývojem, údržbou a výrobou těchto systémů). Prezident Reagan měl obavy z toho, jaký bude dopad na domácí politické scéně, neboť šlo o značný odklon, od Reaganem dříve tak vehementně odmítaných odzbrojovacích smluv. Prezident se musel vypořádat s kritikou ze všech „*pater*“ vládnoucí republikánské platformy, kritika se snášela i od velkých jmen strany, jako například Richard Nixon. Ultra-konzervativní křídlo strany pak dávalo najevo své obavy z toho, že smlouva představuje jen Gorbačovem nalíčenou past, která má připravit Spojené státy o odstrašující zbraně v Evropě, z čehož měl Sovětský svaz profitovat.

Ačkoliv byl Ronald Reagan konfrontován s touto nevolí na politické scéně, jistým ospravedlněním pro jeho odklon od odmítání těchto smluv byla masivní podpora americké veřejnosti, která včetně té republikánské, smlouvu velmi vítala, neboť v ní viděla cestu ke zlepšení vztahů obou zemí. I přes značný odpor špiček politické scény se smlouvu nakonec daří v květnu roku 1988 schválit v Senátu s pouhými pěti hlasy proti. Poslední tečkou za řešením problému raket středního doletu pak byl summit v Moskvě, který se konal téhož roku. Zde je smlouva slavnostně ratifikována oběma státníky. Ronald Reagan vnímal úspěšný vznik této smlouvy jako potvrzení správnosti svého konfrontačního přístupu vůči Sovětskému svazu (Dueck 2010:224–225).

5.3 Konec „*Reaganovy revoluce*“

Cesta Ronalda Reagana vysokou americkou politikou začíná se značnou symbolikou tam, kde v roce 1964 začala, tedy velkým projevem. Ten prezident Reagan přednesl dne 11. ledna roku 1989, když se v Oválné pracovně loučí s národem, který téměř jednu dekádu vedl. Ačkoliv se projev nese v emočním duchu, jedná se o poslední projev ve funkci prezidenta Spojených států, Reagan v něm zároveň bilancuje své dosažené úspěchy v zahraniční politice vůči Sovětskému svazu a v boji s komunismem. Vyjmenovává státy, ve kterých uspěla tzv. Reaganova doktrína, včetně Afghánistánu, odkud mělo brzy začít stahování sovětských vojáků. „*Nic není méně svobodné, než čistý komunismus*“ říká Reagan zhruba v polovině projevu, a pokračuje s výčtem konfliktních oblastí, kde se tato ideologie odlišuje od jeho vnímání svobody. Ihned po této pasáži však přichází s uznáním

generálního tajemníka Gorbačova, ve kterém evidentně spatřuje pozitivní změnu. Chválí jeho demokratické reformy v Sovětském svazu, stahování vojsk z Afghánistánu, propouštění vězňů a další. Navazuje však zajímavou osobní vzpomínkou z návštěvy Moskvy, kdy se během procházky po centru města (jednalo se evidentně o státní návštěvu), dostal do kontaktu s místními, kteří jej vítali máváním a pozdravy. Dav lidí se však okamžitě dostal do hledáčku agentů KGB, kteří jej začali konfrontovat. Reagan tento moment považuje za zvláštní a dodává, že *„ačkoliv se člověk na ulici v Moskvě raduje z míru, v zemi stále vládne komunismus, který hledí na otázky lidských práv a svobod odlišně“*. Na konci projevu pak prezident Reagan označuje své podporovatele jako muže a ženy *„Reaganovy revoluce“* a prohlašuje, že úkol byl splněn (Ronald Reagan Presidential Library and Museum 1989).

6 George H. W. Bush

Věnuje-li se tato práce komparaci zahraniční obranné politiky dvou po sobě fungujících prezidentských administrativ, nelze podle autora pominout alespoň stručný diskurz do kariérního vývoje i druhého sledovaného státníka, tedy čtyřicátého prvního prezidenta Spojených států, George Herberta Walkera Bushe.

Ačkoliv se George H. W. Bush narodil ve státě Massachusetts, tedy v srdci Nové Anglie, která je snad pro svou dlouhou tradici tamního osídlení a spojení s Evropou určitým intelektuálním centrem země, Bushův vrozený smysl pro disciplínu jej dostal do Texasu, kde se hlásí k výcviku na pozici pilota v námořnictvu Spojených států. Výcvik úspěšně absolvuje a v červnu roku 1943 se stává v té době nejmladším pilotem celého námořnictva. Spojené státy se nacházejí uprostřed globálního konfliktu, tedy druhé světové války, jejíž značná část a zátěž se pro Spojené státy rozkládá v Pacifiku, kde svádí velmi náročný boj s japonským císařstvím. Boje se odehrávají často na otevřeném oceánu, pevninu zde představují vždy jen malé ostrovy nebo jejich shluky. Druhého září roku 1944 se odehraje situace, která bude George H. W. Bushe definovat prakticky po celou jeho další kariéru a zbytek života. Během mise nad ostrov Guam, kdy pilotuje palubní bombardér námořnictva, typ TBF Avenger, dojde k zasažení letounu japonským protiletadlovým kanónem, což letoun silně poškodí. Bushovi se daří odhodit náklad bomb na cíl, ale letoun je už velmi těžko ovladatelný, rozhodne se tedy jej opustit na padáku, při seskoku je sice zraněn, i tak se mu podaří na malém záchranném člunu vyčkat na vyzvednutí ponorkou námořnictva. Nutno podotknout, že Bush byl jediným členem posádky letounu, který sestřel přežil. K dotvoření profilu příkladného amerického válečného hrdiny zde podle autora nahrává i skutečnost, že se velmi krátce po tomto incidentu vrací do bojového nasazení na okupované Filipíny (Naftali 2007:15–20).

Ačkoliv by tento výčet hrdinství dost možná stačil k tomu, aby George H. W. Bush okamžitě využil tento patriotský „kapitál“ ke vstupu do politiky, nestalo se tak. Místo toho se stěhuje do Texasu natrvalo a zakládá zde rodinnou ropnou společnost. Vysvětlení pro tento krok lze nalézt ve vlivu Bushova otce, Prescottta Bushe, který považoval za nutné, aby byl člověk před vstupem do politiky již plně finančně zajištěný. Tato životní etapa

nepředstavuje pro tuto práci nijak podstatnou část, proto autor naváže přehledem Bushovy politické kariéry. Ta je na rozdíl od Ronalda Reagana, spojena pouze s jednou stranou, a to sice Republican Party, které George H. W. Bush zůstane věrný do konce svého života (Naftali 2007:25–35).

Do vysoké politiky se Bush dostává poprvé v roce 1966, kdy je zvolen do Sněmovny reprezentantů. O dva roky později, tedy v roce 1968, nastává vlastně první nepřímý kontakt budoucích politických spojenců a kolegů, kdy Bush odmítá podpořit v texaských primárkách Ronalda Reagana, a místo něj dává svůj hlas Richardu Nixonovi.

K další výrazné kolizi Ronalda Reagana a George H. W. Bushe dochází až v roce 1980, kdy se oba ucházejí o nominaci v republikánských primárkách. V této době se Bush, zvláště v otázkách zahraniční politiky vůči Sovětskému svazu, velmi shoduje s Ronaldem Reaganem, například stejně jako on představuje tehdy zarytého odpůrce bilaterálních odzbrojovacích smluv (Naftali 2007:25–28).

6.1 Vice prezident Bush

Vývoj kampaně pro získání republikánské nominace se po krátké době ukázal být výrazně nakloněn Ronaldu Reaganovi. Bush zde začíná kalkulovat s myšlenkou, že by se vzhledem ke zmenšujícím se šancím na získání republikánské nominace, mohl ucházet alespoň o pozici Reaganova spolukandidáta, tedy, že by v případě Reaganova vítězství v prezidentských volbách, zastával pozici vice prezidenta. Tuto nabídku Bush od Reagana přijímá. Hned v úvodu Bush deklaruje, že plánuje být k prezidentu Reaganovi loajální a nepřesahovat jej. Toto je podle autora odrazem Bushova přirozeného respektu k autoritám, který si vybudoval službou u námořnictva. Co se týče výkonu této funkce během dvou prezidentských období, Bush je v zahraniční obranné politice obvykle ve shodě s prezidentem Reaganem. Patří kupříkladu k velkým zastáncům Reaganovy podpory antikomunistických povstalců v Nikaragui a Afghánistánu, kdy obhajoval zvláště nemalé finanční výdaje s tím spojené. Značné úsilí vyvinul vice prezident v otázce ujišťování západoevropských partnerů NATO, při rozmístování raket středního doletu v reakci na sovětské rozmístění raket SS-20. V zahraniční obranné politice vůči

Sovětskému svazu zde nenastalo vážnějších sporů mezi oběma muži (Naftali 2007:48–52).

V říjnu roku 1987 pak George H. W. Bush oficiálně oznamuje svou kandidaturu na prezidenta Spojených států. Samo o sobě toto rozhodnutí nepředstavovalo velké překvapení, spíše zde existovala řada pochyb o tom, zda bude Bush dostatečně výraznou figurou s vlastní vizí a postoji, což z části odráželo skutečnost, že se během dvou období coby vice prezident profiloval spíše jako loajální a umírněný politik. Ronald Reagan vytvořil během osmi let svého působení určitý obraz republikánské vůdce, který v sobě zahrnoval velké projevy, gesta, ideje a projekty. Na tuto vytvořenou představu lídra musí nyní navázat muž, který si ve výše zmíněných hodnotách nepřilíš libuje. I přes několik menších sporů zůstal vztah Bushe a Reagana v průběhu výkonu obou funkcí korektní a Bush fakticky dostává svým slibům, že bude loajální a bude si udržovat odstup (Naftali 2007:55–56).

7 První a jediné prezidentské období 1989–1993

Ačkoliv se může zdát, že doba, po kterou George H. W. Bush zastával úřad prezidenta Spojených států, jako poměrně krátká (poloviční, ve srovnání s jeho předchůdcem, Ronaldem Reaganem) zásadní změny v Sovětském svazu, kterých bude Bush během svého výkonu funkce svědkem, toto omezení takřka vykrátí a stanou se vynuceným středobodem Bushovy zahraniční politiky.

7.1 Rozpad „říše zla“

George H. W. Bush usedá do Oválné pracovny v lednu roku 1989. O měsíc později začíná poměrně živelný odchod sovětských vojsk z Afghánistánu, definitivně tak končí neúspěšný pokus Sovětského svazu o rozšíření své sféry vlivu a ideologie, který trval celých devět let. Toto ponížení z prohry, jak se již brzy ukáže, bylo pouze nepatrnou „palebnou přípravou“ před tím, co mělo v dalších měsících velmoc potkat. Zde by však autor předbíhal událostem, a proto se nyní zaměří na určité seznámení George H. W. Bushe s realitou nově nabyté funkce. Čerstvě uvedený prezident Bush zastává při vstupu do Bílého domu vůči Sovětskému svazu dva, poměrně protichůdné názory. Je sice, stejně jako jeho předchůdce, prezident Ronald Reagan, přesvědčený o tom, že americká snaha o demokratizaci komunistických zemí přinese kýžený úspěch, zároveň je však velmi rezervovaný v přístupu k novému sovětskému vůdci, Michailovi Gorbačevovi, který se díky svým novátorským a proreformním postojům, stává v západních zemích značně populárním. Bushův postoj k samotné otázce demokratických revolucí v komunistických státech je také mírně rezervovaný, zde do značné míry sdílí názor s Gorbačovem, kdy za vhodnou alternativu nějaké živelné revoluce, považuje řízené reformy (Fischer 2010:281–282).

Zde Bush volí přístup pragmatický, kdy se nechce nechat unést přílišným entusiasmem, který nový sovětský vůdce u části veřejnosti vyvolává. Uvědomuje si výhody, které by oteplení vzájemných vztahů přineslo, zároveň však vidí skutečnost, že

před ním stále stojí stát, který představuje pro Spojené státy zcela největší bezpečnostní riziko v mnoha sférách (Dueck 2010:235–236).

Druhá polovina roku 1989 začala naplno odhalovat trhliny, které se šířily napříč východní Evropou. Naplno odhalovaly pnutí, které v satelitních státech Sovětského svazu panovalo. Ačkoliv Bushova administrativa sleduje tyto události se značným zájmem, reaguje na ně velmi opatrně. Důvody lze hledat v obavě z toho, aby přílišná americká podpora těchto počínajících změn nevyvolala u Sovětů pocit vměšování, a tudíž nutkání k vojenské intervenci. Sice se jednalo o počátek naplňování amerických snah o porážku komunistických režimů v přímém přenosu, zároveň zde však panovala značná nervozita z toho, že by se tyto prakticky neřízené revoluční změny mohly naplno dotknout i samotného Sovětského svazu, což by mohlo vést k jeho fragmentaci a nestabilitě. Zde se Bush obával hlavně té představy, že by se měl mohutný sovětský nukleární arzenál vymknout z rukou tamní moci, což by představovalo bezprecedentní ohrožení. Prezident Bush se vzhledem ke svému rezervovanému postoji vůči probíhajícím změnám stal terčem kritiky, podle níž měl být v podpoře revolucí ve východní Evropě aktivnější. Zajímavým momentem byl summit na Maltě, v prosinci roku 1989. Zde se oba státníci scházejí k diskusi o situaci ve východní Evropě, potřebných reformách, a o dalším směřování vzájemných vztahů. Summit se koná v atmosféře čerstvě rozbité Berlínské zdi, což do jisté míry dokreslovalo vážnost situace v zemích východní Evropy (Naftali 2007:166–171).

Prezident Bush zde využil příležitosti, aby Michailu Gorbačevovi nastínil pohled své administrativy na jeho roli v řízení tehdejších událostí, vyjádřil se tak, že nehodlá činit nic, co by mělo cíleně poškodit pozici Gorbačova ve světě. Ačkoliv výstupem tohoto summitu nebyl žádný výrazný posun v řešení situace ve východní Evropě, za úspěch lze považovat vyjednání bilaterální odzbrojovací smlouvy CFE (Conventional Forces in Europe), která omezovala rozmístění konvenčních zbraní v Evropě, tedy se týkala počtu nasazených vojáků, obrněných vozidel, bojových letounů/vrtulníků, dělostřelectva a dalších. Tento moment do značné míry poukazoval na dvě základní skutečnosti. Tou první byla větší ochota prezidenta Bushe k bilaterálním odzbrojovacím smlouvám se Sovětským svazem, což mohlo vést ke stabilizaci vzájemných vztahů. Druhou skutečností

je fakt, že Michail Gorbačov zřejmě již v tento moment věděl, že dojde ke značnému omezení vojenských schopností Moskvy, neboť probíhající vlna revolucí ve východní Evropě činila bojeschopnost a vlastní existenci Varšavské smlouvy silně diskutabilní (Naftali 2007:172–185).

Vývoj v dalších měsících jasně ukázal, že rozpad komunistických režimů ve východní Evropě je zřejmě nevyhnutelný proces. Nebyla zde ani viditelná snaha Moskvy tyto procesy vojensky zadržovat, jak se z počátku Bush obával. Tento relativně „pokojný“ vývoj umožnil americké administrativě v mezičase začít navrhovat budoucí bezpečnostní architekturu Evropy. Zde byla zásadní zejména otázka Německa, které bylo od konce druhé světové války ještě stále rozděleno. Zde Bush odmítal navázat na konstelaci vítězných mocností, které mají mít právo opět rozhodnout o osudu Německa, fakticky bez Německa. Místo toho považoval za vhodné, aby si o této otázce rozhodovala primárně „*obě Německa*“. Bush primárně požadoval, aby téměř 400 tisíc sovětských vojáků co nejrychleji opustilo východní Německo. Opět zde byla obava z možné vojenské intervence Moskvy v případě, že se situace nebude vyvíjet podle jejích představ.

Myšlenka integrace potenciálně sjednoceného Německa do Severoatlantické aliance byla v této době také palčivou otázkou, neboť její neřešení by fakticky znemožnilo unifikaci země za předpokladu, že západní Německo již bylo členem aliance. Zde se Gorbačovův postoj k této otázce vyvíjí během roku 1990 poměrně bouřlivě, kdy vstup sjednoceného Německa nejdříve počátkem roku, během raných jednání o potenciální unifikaci země, odmítá, v květnu téhož roku však během summitu ve Washingtonu reaguje, k úžasu většiny přítomných, souhlasně. Bushova administrativa v tento moment cítí, že Michail Gorbačov velmi pravděpodobně rezignoval na značnou část dění v bývalých satelitech východní Evropy, neboť se dostával pod enormní tlak turbulentního dění v Sovětském svazu (Naftali 2007:175–181).

7.2 Krize v Zálivu

Spolu s utichajícím vlivem a později i existencí Sovětského svazu, se začíná poměrně rychle měnit i struktura v zemích, které dříve, v různém rozsahu, tvořily součást sovětské

sféry vlivu. Nejvýraznějším příkladem takového státu byl Irák, pod vedením Saddáma Hussajna.

Irák představoval z hlediska svého velmocenského ukotvení během studené války zvláštní případ. Ačkoliv se jednalo o stát poměrně silně spjatý se Sovětským svazem (četné nákupy zbraní, sdílená politika vůči státu Izrael/otázce sebeurčení Palestiny a další). Irák byl silně podporován Sovětským svazem i během Irácko-iránské války, z jejíhož nerozhodného výsledku zůstávají Iráku masivní dluhy. Spojené státy po celou dobu zachovávají vůči zemi status quo. Pod tlakem těchto skutečností se Saddám rozhodne k určité ventilace pnutí v zemi tím, že provede invazi do sousedního Kuvajtu, malého a na ropu velmi bohatého státu, který má kromě možnosti značného obohacení se, pro Hussajna také teritoriální význam. Činí tak s vědomím toho, že na globálním poli nyní panuje značná nestabilita, způsobená počínajícím rozpadem Sovětského svazu a jeho vlivu nad satelity (Karsh 2002:12–14).

Dne 2. srpna roku 1990 se Saddámova armáda dává do pohybu a během několika hodin se bez většího odporu zmocní celého Kuvajtu. Celé světové společenství bylo tímto krokem značně znepokojeno. Prezident Bush však okamžitou vojenskou operaci odmítá, v příštích dnech přistupuje k posílení vojenského kontingentu v Saudské Arábii, kde panují obavy z ohrožení ropných zdrojů, které jsou pro Spojené státy klíčové. Irák se dostává pod tlak sankcí, které vůči němu schvaluje Rada bezpečnosti OSN, dochází ke značnému omezení irácké ekonomiky, v dalším kroku se Irák dostává pod námořní blokádu. Bushovi se na stůl dostává mnoho různých návrhů, existuje tu například iniciativa značné části arabských národů, které doufají ve vyřešení konfliktu přímo v regionu bez nutného zapojení vnějších sil. Do možného diplomatického řešení se zapojuje i Sovětský svaz. Michail Gorbačov přišel s plánem, který však počítal s odchodem amerického vojenského kontingentu ze Saudské Arábie, tento návrh je Bushem odmítnut. Saddám Hussajn se mezitím ke všem pokusům o řešení krize staví negativně. Finálním varováním je rezoluce Rady bezpečnosti OSN z 29. listopadu téhož roku, jejímž obsahem je ultimátum Iráku, dle kterého se má stáhnout z Kuvajtu nejpozději do 15. ledna příštího roku, tedy roku 1991. Toto ultimátum Saddám Hussajn nebude respektovat. Příštího dne oznamuje prezident Bush zahájení vzdušných a raketových

útoků na irácké okupační jednotky. Tato palebná příprava, která trvala přes měsíc, byla následována masivní pozemní operací, které se zúčastnil téměř 1 milion spojeneckých vojáků. Celý Kuvajt je osvobozen zhruba čtyři dny po zahájení pozemní operace. Operaci lze považovat za značný úspěch, když vezmeme v potaz, že během úspěšného splnění stanoveného cíle aliance nezaznamenala větších materiálních ani lidských ztrát (Naftali 2007: 161–176).

Vzhledem k rozsahu operace a počtu zapojených zemí se osvobození Kuvajtu stalo největší spojeneckou operací od konce druhé světové války. Důležitým faktem bylo i to, že se jednalo o velký úspěch pro Bushovu administrativu, přivedl Ameriku k vojenskému vítězství, ačkoliv se obával, že větší operace by mohla probudit u americké veřejnosti odpor, vyvolaný debaklem ve Vietnamu. I přes tento úspěch si prezident Bush odnášel z Iráku jedno zklamání, osobně totiž věřil v to, že porážka v Kuvajtu vyvolá pád Hussajnova režimu v Iráku, což se nestalo (Naftali 2007: 161–176).

7.3 Záruky v Moskvě

V průběhu roku 1991 začíná moc Michaila Gorbačova ještě silněji implodovat. Bushova administrativa, která si je plně vědoma možného bezpečnostního rizika, kterým by mohl chaos v Sovětském svazu být, nezasahuje ve větší míře do vnitřního dění v zemi. Prezident Bush se opět snaží zajistit arzenál strategických zbraní, kterým Sovětský svaz disponuje, a který by se v případě rozložení země, stal takřka bezprizorním. Mezi oběma velmocemi existuje již několik let rozpracovaná smlouva START, jejíž včasná implementace by vedla ke značnému zmenšení jaderných arzenálů obou signatářských subjektů. Smlouvu se nakonec daří podepsat 31. července téhož roku. Děje se tak po značně napjatých jednáních, kdy na straně americké existuje obava tajných služeb z toho, že Sovětský svaz zatajuje vývoj nových raketových nosičů, stejně tak reálné schopnosti těch stávajících (uvádí menší počty hlavic v raketách). Na straně sovětské to byl zejména tlak konzervativních komunistů, kteří obviňují Gorbačova z toho, že je příliš ochotný ustupovat Spojeným státům (Beschloss, Talbott 1993:428–430).

Srpen téhož roku pak přináší do společných vztahů další komplikaci, neboť v Moskvě dojde k pokus o vojenský převrat, který je veden konzervativní buňkou antireformních komunistů. Ačkoliv je pokus o převrat nakonec neúspěšný, Gorbačov se vrací k moci, byť je nyní v nejisté pozici, neboť tváří změn se pomalu stává Boris Jelcin.

Naplňují se Bushovy velké obavy z fragmentace Sovětského svazu, neboť srpnové události přimějí většinu jeho přidružených republik k vyhlášení nezávislosti. Toho se Bushova administrativa obává natolik, že vyzve Gorbačova, aby se pokusil zbrzdit rozpad tím, že okamžitě uzná nezávislost trojice baltských států. Děje se tak začátkem září téhož roku. Pomyslná kola dějin už však s dalším mocenským působením Gorbačova, jak preferoval, vzhledem k obavám z chaosu, prezident Bush, evidentně nepočítají. Prezident Bush se na nového populárního politika Jelcina dívá se značnou nedůvěrou, považuje jej za populistu, který je nečitelný v otázkách budoucí bezpečnosti. Snaží se proto přinášet různé dodatky ke smlouvě START, které by hlouběji zajistily budoucí stabilitu v oblasti nukleárních zbraní (Beschloss, Talbott 1993:461–464).

Vzhledem k tomu, že závěrem roku již Sovětský svaz prakticky neexistuje, došlo k vyhlášení samostatnosti většiny bývalých integrálních republik, přebírá iniciativu Boris Jelcin, který bez vědomí Gorbačova i Bushe, oznamuje konec existence Sovětského svazu, a zároveň vznik nového společenství jeho bývalých republik, nesoucí název Společenství nezávislých států. Pod tlakem těchto skutečností Gorbačov dne 25. prosince téhož roku rezignuje, jen o šest dní později zaniká oficiálně i Sovětský svaz. Ačkoliv se částečně naplňuje Bushova obava z toho, že se spolu s fragmentovaným Sovětským svazem fragmentuje také sovětský nukleární arzenál, tento vzniklý problém se daří řešit dobrovolným postoupením nukleárních zbraní nástupnických států, nově vzniklé Ruské federaci. Nyní samostatné satelity stvrzují tyto své kroky podpisem Smlouvy o nešíření jaderných zbraní. Za poslední zaznamenaní hodný krok prezidenta Bushe, v oblasti zahraniční obranné politiky, lze podle autor označit podpis odzbrojovací smlouvy START II, 3. ledna roku 1993, děje se tak v úplném závěru jeho prezidentského období (Beschloss, Talbott 1993:486–489).

8 Praktická část práce

Ve výše uvedené teoretické části práce se autor soustředil na úměrně rozsáhlý výčet politických kroků, situací a zásadních okamžiků, což podle něj představuje dostatečný podklad pro provedení komparace obou prezidentských administrativ v zájmu získání odpovídajícího množství informací, při pokusu o zodpovězení stanovené výzkumné otázky. Tomuto cíli se budou věnovat i následující, finální kapitola práce.

8.1 Metodologie

Práce provádí komparaci prezidentských administrativ Ronalda Reagana a George H. W. Bushe, vzhledem k potenciálním změnám v zahraniční obranné politice vůči Sovětskému svazu a jeho nástupnickému subjektu – Ruské federaci. Pro zodpovězení výše zmíněné výzkumné otázky, tedy: *“Jak výraznou změnou prošla zahraniční politika Republican Party, působením geopolitických změn na konci 20. století?”*, se autor uchyluje k vytvoření pomocných podotázek, jejichž účelem je konkretizace zkoumané problematiky:

- 1. „Lze vnímat prezidentskou administrativu George H. W. Bushe, jako pokračovatele Reaganovy zahraniční obranné politiky, včetně aplikace tzv. Reaganovy doktríny?“*
- 2. „Představoval rozpad bipolárního světa pro prezidentskou administrativu ve Spojených státech nutnou změnu kurzu směřování zahraniční obranné politiky?“*

Časovou jednotkou této práce budou, vzhledem k povaze fungování subjektů – prezidentských administrativ, jednotlivá prezidentská funkční období. Ve Spojených státech se délka jednoho období rovná čtyřem létům. Zde vzniká neovlivnitelný nepoměr, neboť administrativa Ronalda Reagana fungovala osm let, navazující administrativa George H. W. Bushe pak jen čtyři léta, tedy pouze jedno funkční období. Autor v práci zkoumá změny zahraniční politiky prezidentské administrativy z hlediska obranné politiky primárně vůči Sovětskému svazu.

Za nosnou teorii celé práce autor považuje teorii realismu, respektive její vnímání studené války/jejího konce. Teorie realismu v mezinárodních vztazích pracuje s mocí, jakožto hlavním předmětem utváření vztahů, která se primárně nachází v rovině hmotné, tedy ve formě moci vojenské. Existuje zde konstantní rivalita, skrze kterou jednotlivé státy prosazují své zájmy. Se vzájemnou rivalitou jednotlivých aktérů mezinárodních vztahů souvisí i pohled realismu na celkové fungování mezinárodního řádu. Zde existuje dělení takového řádu na rovnováhu moci, kde předpokládáme ideálně rovnoměrné rozložení moci mezi aktéry, což vytváří určitou mezinárodní stabilitu. Ačkoliv je zde například možný válečný konflikt, aktéři nepřipustí jeho větší rozsah, neboť by mohlo dojít k rozklizení oné rovnováhy. Dalším stavem je hegemonie, kdy by jeden z aktérů byl schopen na základě nějakého vývoje držet prakticky veškerou moc (Drulák 2003:147–149).

Vzhledem k tomu, že tato práce se z hlediska časového zasazení pohybuje na vrcholu a krátce po skončení studené války, bude se následující část této kapitoly věnovat pojetí studené války teorií realismu.

Studená válka představuje z hlediska teorií mezinárodních vztahů poměrně komplexní pojem. Při zaměření na teorii realismu zjišťujeme, že se tento stav snaží vysvětlit hned několika způsoby, ty se primárně liší v pohledu na to, co vše považují za determinanty tohoto chladného konfliktu. Zde dochází ke štěpení přístupu realistů a neorealistů, kdy neorealismus, zastoupený Kennethem Waltzem, považuje studeno válku za stav, ve kterém je existence dvou supervelmocí (bipolarity), kdy tyto dva aktéři disponují drtivou většinou vojenského potenciálu (zbraní, početní velikost armád a další).

Existenci rozdílné ideologie, jakožto katalyzátoru konfliktu, nepřikládá tento pohled velký význam (Drulák 2003:176).

Faktický opak představuje pohled George Kennana, který na rozdíl od neorealismu, spatřuje důvod konfliktu ve střetu rozdílných ideologií, kdy Sovětský svaz, hnaný totalitním uspořádáním a ideologií marxismu-leninismu, neustále vyžaduje konflikt s ideologií protivníka, tedy demokracií a kapitalismem, což zastupují Spojené státy, vzniká zde tedy konflikt, jehož primárním spouštěčem je rozdílná kultura a ideologie.

Tento názor získává poněkud pragmatičtější opozici, která spatřuje ideologická

rozměr vzájemného soupeření, jako nepodstatný, neboť Sovětský svaz nepovažuje za aktéra, který by z hlediska fungování v mezinárodních vztazích nějak významně vybočoval z představy standardně fungující velmoci, která si jednoduše prosazuje svou politiku. Tento pohled zastával Walter Lipmann, kdy spatřuje vojenskou sílu jako základní faktor sovětského expanzionismu, nikoliv ideologii (Drulák 2003:176–178).

8.2 Vize konce studené války – realismus/neorealismus

Dle Hanse J. Morgenthaua studená válka fungovala na principu, kdy se komunismus, ztělesněný Sovětským svazem snažil konkurovat západnímu liberalismu, v jehož čele stojí Spojené státy americké. Morgenthau zde realitu studené války vyjadřuje konceptem, kdy zde není možný mír, vzhledem k diferencí zúčastněných subjektů, zároveň je však nepravděpodobný válečný konflikt, vzhledem k odstrašujícímu potenciálu nukleárních zbraní. K ukončení studené války mělo dojít za předpokladu, že se naplní jeden z výše zmíněných scénářů, tedy, že dojde k otevřenému konfliktu, což považoval za nepravděpodobné, vzhledem k existenci jaderných zbraní nebo, že dojde k implicitnímu míru, zde však existovala značná ideologická rozdílnost obou subjektů, což představovalo komplikaci pro diplomatické řešení konfliktu (Cesa 2009:180).

Kenneth Waltz, jeden z otců zakladatelů neorealismu, vnímá konec studené války, jako moment, kdy dojde k zániku poválečných mocenských struktur, které jsou zde ukotveny primárně v bipolárním systému. Za konec bipolárního systému, kdy je oním katalyzátorem rozpad Sovětské svazu, považuje ekonomické reformy a změnu v rozsahu, k Sovětskému svazu přidružené sféry vlivu, kdy se zde projevuje snaha sovětských mocenských struktur zvrátit úpadek země na mezinárodní scéně, což se v konečném důsledku nedaří. Nutno podotknout, že rozpad Sovětského svazu neočekával žádný ze zde zmíněných autorů (Cesa 2009:188).

Autor se v praktické části práce pokusí ověřit výše uvedené paradigma Hanse J. Morgenthaua, dle kterého je cestou ze studené války naplnění jedné ze dvou výše uvedených variant vývoje. Tedy otevřený konflikt, který je kvůli existenci jaderných

zbrání nepravděpodobný, a dále diplomaticky vyjednaný mír, který je však nereálný, vzhledem k ideologickým rozdílům mezi velmocemi.

8.3 Osobní otázka zahraniční politiky

Na změnu zahraniční politiky primárně z hlediska obrany, lze podle autora nahlížet z mnoha úhlů, které mohou, ale nemusí ovlivňovat závěrečný výstup zahraniční politiky.

Za první takový činitel autor považuje personální otázku prezidentské administrativy, tedy přímý vliv rozdílů, které mohou definovat Ronalda Reagana a George H. W. Bushe. Tento rozměr se může vnějšmu pozorovateli jevit jako banální avšak, vzhledem k významu konkrétních osobností v úřadu prezidenta Spojených států, považuje autor zahrnutí tohoto pohledu za legitimní.

Ronald Reagan značnou část svého života strávil v apolitickém prostředí, tedy ve filmovém průmyslu, než se pro své rétorické schopnosti dostal k funkci v jejich odborech, dále je to vstup do Demokratické strany, kterou snad pro jisté prozření později opouští, aby se stal stoupencem strany Republikánské. Jak autor zmiňuje výše v práci, prezident Reagan byl prezidentem velkých projevů, v nichž používal velká hesla.

Zde se nabízí otázka, do jaké míry tato hesla zamýšlel přetavit ve skutečnost. Zda onu historickou anomálii, kterou spatřoval v komunismu, který ztělesňoval Sovětský svaz, hodlal skutečně cíleně eliminovat. Při pohledu na jeho rané kroky v úřadu prezidenta, kdy uvádí do pohybu řadu odvážných zbrojních programů, jejichž hlavním významem je, vzhledem k zátěži své doby, posílení strategické role Spojených států vůči Sovětskému svazu, se autor domnívá, že Reagan skutečně oplýval značně silným přesvědčením, že je nezbytné dostat svým velkým heslům. Jedním ze stěžejních bodů, který autor shledává typický pro Reaganovu administrativu, je odpor k politice appeasementu, zde je klíčová zejména absence iniciativy k vytvoření stabilního smluvního prostředí, ošetřující bilaterální otázku strategických zbraní. Vzhledem k tomu, že v křehké architektuře rovnováhy studené války představují jaderné zbraně (jejich nosiče/rakety) zásadní prvek, Reaganův prvotní odpor k jejich smluvnímu ošetření šel ruku v ruce s jeho jistým smyslem pro eskalaci. Za zlomový moment, který přiměl Reaganovu administrativu ke

změně kurzu je až chvíle, kdy se obě velmoci dostávají do rizika jaderného konfliktu, zde autor odkazuje na cvičení Able Archer 83, jehož poněkud nečekaný vývoj považuje za bod, který Reagana přivádí k myšlence, že bilaterální smluvní ošetření raketového arzenálu obou velmocí, není myšlenkou zcela kacířskou. Musí tedy dojít k názornému zhmotnění rizika, aby se prezident Reagan odhodlal k reverzi svého odmítavého přístupu k bilaterálnímu omezování zbraní. Zde autor spatřuje v Reaganově chování jistý rys, který bude pro rozhodování jeho administrativy taktéž typický, a to sice značně explozivní povahu nemalé části kroků, v otázkách zahraniční politiky vůči Sovětskému svazu. Další situací, kde se tato vlastnost projevuje a lze jí zde dobře demonstrovat, je nástup Michaila Gorbačova, ve kterém Ronald Reagan spatřuje kýžený vítr změn a jistou naději pro vzájemné vztahy obou zemí. Zde je dobře demonstrován rozdíl osobností obou amerických státníků, neboť Bush ve vztahu ke Gorbačevovi volí přístup sice korektní, ale rezervovaný.

Personální předpoklady George H. W. Bushe jsou při komparaci s Ronaldem Reaganem značně odlišné. Bushova kariéra je více přímočará, začíná jako pilot u námořnictva, který se stane válečným hrdinou, poté obchodníkem s ropou, by se později dal na dráhu politika, nejprve člena Sněmovny reprezentantů, kde se odhodlává k pokusu ucházet se post prezidenta. Ačkoliv tento pokus není úspěšný, přijímá funkci vice prezidenta, velmi loajálního vice prezidenta, který se velmi pečlivě snaží nezasahovat do Reaganových záležitostí. Tato osmiletá služba mu v konečném důsledku pomůže k získu původně kýžené funkce, tedy prezidenta Spojených států.

Co se ideového zatížení obou státníků týče, zde je na jedné straně velmi silně ideologicky smýšlející Ronald Reagan, který si úlohu Spojených států ve vztahu k Sovětskému svazu vykládá způsobem, který silně reflektuje jeho vnímání role Spojených států, jakožto „*city upon a hill*“.⁵ Značný smysl pro exceptionalistický patos je Ronaldu Reaganovi blízký již od počátků jeho politické kariéry. Reagan dle autora považoval rozpad sovětské sféry vlivu, včetně centra, tedy Sovětské svazu, za jistý

---

⁵ City upon a hill – „město na hoře“, označuje Reaganovo vnímání Spojených států, jakožto určitého majáku naděje, demokracie a svobody. Tento výraz proslavil Reaganův poslední prezidentský projev, ze dne 11.1.1989. Termín má biblický původ, jeho moderní parafráze pochází od amerického puritána Johna Winthropa (Ronald Reagan Presidential Library)

civilizační úkol, který byl Americe dějinami uložen. Z Oválné pracovny, soudě podle jeho posledního projevu, odchází s pocitem, že byla jeho mise úspěšná, že Amerika je silnější, a Sovětský svaz slábnoucí. Prezident Bush je z hlediska ideologického smýšlení poněkud chladnější, autor tuto skutečnost přisuzuje jeho armádní kariéře, která ze své podstaty utužila u Bushe spíše smysl pro pořádek, službu státu a rozvážnost.

Dalším faktorem, který by mohl vysvětlit Bushovu nižší ideologickou zatíženost, je skutečnost, že přichází do úřadu prezidenta v době, kdy se Sovětský svaz, tedy subjekt, s nímž vedou Spojené státy ideologický konflikt, začíná postupně kolabovat. Bush se v této době profiluje jako značně pragmatický člověk. Zde autor spatřuje, jako hlavní motiv, tlak okolností. Během velmi krátké doby dochází k počátku imploze Sovětského svazu a jemu přidruženému prostoru, zároveň se objevuje krize v Kuvajtu. Tento sled rapidních událostí nutí Bushovu administrativu činit primárně praktické kroky, sloužící k ochraně svých zájmů (osvobození Kuvajtu) a zajištění elementární stability (smluvní ošetření sovětského nukleárního arzenálu).

8.4 Časový kontext zahraniční politiky

Pohlédneme-li na dobu, ve které se obě administrativy nacházejí, pak zjistíme, že ačkoliv se stále pohybujeme v pokračující studené válce, její půdorys se v době fungování obou administrativ liší. Ronald Reagan stojí v čele Spojených států na vrcholu studené války.

Sovětský svaz, který zde představuje středobod zahraniční/obraně politiky, je v této době stále rostoucí hrozbou. Dochází k násilnému šíření státní ideologie (komunismu) do cizího státu, tedy do Afghánistánu, což ohrožuje americké spojence a zájmy v oblasti. V Evropě panuje strategická převaha sovětských raket středního doletu, což zase ohrožuje americké zájmy na kontinentě.

Značná část těchto dějů je obrazem Brežněvova vnímání vnějších rizik. Reagan vykonává oba své mandáty ve stavu značného napětí ve vztazích obou velmocí. Na udržování tohoto stavu měl sám svůj značný podíl. Reaganovo druhé prezidentské období přináší alespoň dílčí oteplení vzájemných vztahů obou velmocí, v podobě mocenské obměny, jejímž ztělesněním je Michail Gorbačov. Obě mocnosti spolu nyní komunikují,

což ve finálním důsledku vede k podpisu několika odzbrojovacích smluv. Ačkoliv se jedná o trend pozitivní, stále tu je existence komunismu a Sovětského svazu, stále tu je sovětská intervence v Afghánistánu, na jejímž potlačení se Reaganova administrativa značně podílí. Ačkoliv by autor považoval tvrzení, že úroveň vztahů obou mocností se na konci Reaganova působení v Bílém domě nachází ve stejném bodě jako na jeho začátku, za poněkud hypertrofované, určitá dobová konstanta tu patrná je.

Reaganův nástupce George H. W. Bush, začíná své působení v prezidentském úřadu sice bezprostředně po svém předchůdci, ale v silně odlišné konstelaci. Prakticky ihned po usednutí do Oválné pracovny dochází k zásadním otřesům, které onu relativní stabilitu, která provázela Reaganovo působení, mění v sérii destabilizujících událostí.

Dochází ke stažení sovětského kontingentu z Afghánistánu, tedy k fatickému krachu operace. Vzápětí začíná fragmentace sovětské sféry vlivu, což vyvolá řetězovou reakci, která postupem času začíná ohrožovat soudržnost centra, tedy Sovětského svazu.

Ve velmi krátkém časovém úseku zde dohází k sérii zásadních změn v geopolitickém pořádku. Pozice Bushovy administrativy je podle autora od té Reaganovy diametrálně odlišná, neboť zde dochází k zahájení procesu, který ohrožuje existenci tehdejšího středobodu americké zahraniční politiky, tedy Sovětského svazu.

8.5 Elementární přístup k Sovětskému svazu/Ruské federaci

Za oblast, ve které autor spatřuje výrazný rozdíl obou prezidentských administrativ, je otázka samotného vnímání Sovětského svazu/Ruské federace. Ronald Reagan podle autora vyznává určité binární vnímání ve vztahu Spojené státy/Sovětský svaz. Ve Spojených státech spatřuje ono dobro, zahrnující široký výčet kladných kvalit, v Sovětském svazu pak ono zlo, jehož existence je pro Spojené státy existenčním rizikem.

Tento přístup autor přikládá k silné ideologické zatíženosti Reaganovy zahraniční politiky. Praktických výstupů takového náhledu autor spatřuje hned několik. V oblasti obranné politiky to je primárně soustavná snaha o získání strategické výhody nad Sovětským svazem tím, že jej Spojené státy překonají v kvalitě a kvantitě zbraňových

systemů. Zde Reagan sází na zbraně s vysokou technologickou vyspělostí, jejichž vývoj a nasazení má u Sovětského svazu vyvolat nutkání po reciproční odpovědi za účelem eliminace vzniklé převahy.

Ačkoliv se ve většině případů jedná o systémy, vzhledem ke své podstatě poměrně obhajitelné, v jiných případech se jedná o projekty, jejichž vznik autor považuje spíše za otázku „*science fiction*“, nežli praktického záměru (zejména projekt SDI). Obě velmoci se nacházejí pod konstantní hrozbou nukleární války, což vlastně tvoří určitou pojistku.

Reagan, ve svém přesvědčení, že Sovětský svaz představuje enormní riziko pro Spojené státy podniká kroky, které mají přímo rozklížit jemu podrobenou sféru vlivu, činí tak ve víře, že je třeba takto osvobodit komunismem utiskované národy. Zde je nejkřiklavějším příkladem Afghánistán, na kterém Reagan postaví do značné míry pilíř své zahraniční politiky vůči Sovětskému svazu, staví na něm svou doktrínu. Ačkoliv se do konfliktu nezapojuje přímo, plně podporuje zdejší odpor proti sovětské okupaci, čímž značně riskuje eskalaci napětí se Sovětským svazem. V této politice však vytrvá a skutečně jí dovede do úspěšného cíle, tedy značně přispěje ke stažení sovětského kontingentu, čímž Sovětskému svazu odebírá další mocenské ambice, fakticky zpochybňuje jeho neporazitelnost, a zároveň tímto krokem destabilizuje fungování celého státu. To je ostatně dle autora i Reaganovým ultimátním cílem, tedy přispět, pokud ne k destrukci Sovětského svazu, míněno násilnou cestou, tak k jeho samovolné implozi.

Přál-li si Ronald Reagan rozpad Sovětského svazu, ve jménu kýžené výhry nad protivníkem, který představoval převrácené demokratické hodnoty, pak George H. W. Bush, ve jménu pragmatické sebezáchovy, usiloval o jeho zachování. Tento na první pohled nelogický kalkul, autor považuje za velmi názornou demonstraci rozdílnosti v přístupech obou státníků. Bush, u kterého se nabízí předpoklad toho, že bude s Ronaldem Reaganem sdílet velkou část pohledu na otázku samotné existence Sovětského svazu (vycházíme-li ze skutečnosti, že Bush zastával po celou dobu fungování Reaganovy administrativy pozici vice prezidenta) se v této otázce výrazně odlišoval.

Ačkoliv spatřoval v Sovětském svazu hlavní zdroj napětí ve chvíli, kdy sám usedá do Oválné pracovny, tváří v tvář akcelerující degradaci protivníka, si Bush uvědomuje, jaké masivní riziko by mohl neřízený rozpad země představovat. Tímto rizikem je vize

potenciálně bezprizorního nukleárního arzenálu, který je v té době rozmístěný v některých republikách Sovětského svazu. Náhle není hlavním rizikem masivní nukleární arzenál koncentrovaný v rukách Sovětského svazu, nýbrž jeho fragmentace. Zachování integrity sovětského jaderného arzenálu je dle autora, vlastně hlavní náplní zahraniční politiky Bushova funkčního období.

8.6 Kontinuita zahraniční politiky v otázkách obrany

V následující kapitole teoretické části bude autor pokračovat komparací kroků obou administrativ v otázkách obranné politiky.

8.6.1 Odzbrojovací smlouvy

V otázce implementace bilaterálního smluvního zajištění strategických zbraní (primárně nukleárních nosičů) spatřuje autor u obou administrativ přístup značně rozdílný. Zatímco Ronald Reagan se k existenci těchto dohod staví ze své ideologické podstaty odmítavě, George H. W. Bush v nich spatřuje racionální pojistku. Při pohledu na to, co přimělo Reagana ke změně postoje, autor poukazuje na kombinaci dvou faktorů. Tím prvním je eskalace rizika užití těchto zbraní, v souvislosti se cvičením Able Archer 83, kdy je Reaganova administrativa zpětně konsternována tím, jaká mohla být sovětská odpověď v případě, že by bývalo nedošlo k deeskalaci situace. Druhým prvkem je Reaganův dialog s Michaiilem Gorbačovem, kdy se objevuje vzájemná ochota tuto problematiku otevřít.

Bushův přístup byl odlišný. Nevyčkával do chvíle, kdy je k podpisu takových záruk dotlačen souhrou okolností. Z jeho strany se jednalo o vlastní iniciativu, která vznikla na základě pragmatického kalkulu, že v době, kdy je zde enormní riziko fragmentace sovětského jaderného arzenálu, je existence jeho smluvního ošetření žádoucí, nástup „Gorbačevova efektu“ zde pak nebyl tak zásadní, neboť nepředstavoval nového činitele, který by výrazně měnil atmosféru vzájemných vztahů. Toto riziko se nenaplnilo ani u Gorbačevova nástupce, Borise Jelcina, který v prvotní fázi vytváří značnou nejistotu

tím, že fakticky ukončuje existenci Sovětského svazu, což vede k tak obávané fragmentaci sovětského jaderného arzenálu. Ačkoliv je nově vzniklá realita vlastně ztělesněným Bushových nejhorších vizí, situace se z části samovolně řeší postupným přistoupením všech čerstvých držitelů jaderných zbraní ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní.

8.6.2 Politika tzv. Reaganovy doktríny

Za fenomén silně spjatý s prezidentským obdobím Ronalda Reagana autor považuje tzv. Reaganovu doktrínu, jejíž vývoj a mechanismy popisuje výše v práci. Implementace jejích prvků v praxi dokázala výrazně přispět k odsunu sovětského kontingentu z Afghánistánu.

Její význam byl však širší, Afghánistán přesahující, neboť v ideologickém slova smyslu a jejím autorově chápání, zahrnovala prvek osvobození ve všech zemích, které jsou pod sovětskou nadvládou/silným vlivem. O jejím naplňování není u Reaganovy administrativy zřejmě velkých pochyb, vzhledem k tomu, že představovala jeden z pilířů tehdejší zahraniční politiky. Autora zde však zaujala možná implementace nástupnickou administrativou George H. W. Bushe, vzhledem k tomu, že se jednalo fakticky o doktrínu úspěšnou. Afghánistán, tedy hlavní působiště této doktríny, je v době nástupu Bushe již prakticky neaktivní, sovětský kontingent je na odchodu. Dochází však k počínající vlně antikomunistických revolucí ve výhodní Evropě, kde by se určitá implementace této doktrína nabízela. Zde však Bush volí opět rezervovaný přístup, kdy preferuje spořádanou tranzici, v čemž se do značné míry shoduje s Gorbačovem. Obdobný je i Bushův přístup k pozdější fragmentaci vlastního Sovětského svazu.

K demonstraci odlišného Bushova přístupu lze podle autora použít i případ války v Zálivu, kdy Bush nakonec volí přímou vojenskou konfrontaci. Považujeme-li tehdejší Irák za odkaz implodující širší sovětské sféry vlivu, pak se expanzivní krok Hussajnova režimu, kdy se odhodlává k rapidní invazi sousedního Kuvajtu, neobejde bez americké reakce. Ačkoliv je finálním řešením iráckého tažení široký vojenský úder koalice vedené Spojenými státy, předchází tomuto rozhodnému kroku poměrně dlouhé ultimátum, během kterého je Hussajn konfrontován s požadavky, na jejichž základě má zanechat vojenských aktivit v Kuvajtu a zemi opustit. Bush totiž odmítá okamžitý vojenský úder, pouze

posiluje americkou vojenskou přítomnost v regionu, což má mít zřejmě varovný charakter. Roli zde hraje i obava prezidentské administrativy z nízké podpory americké veřejnosti, pro větší vojenskou akci. Během necelého půlroku pak jsou prezidentu Bushovi předkládány různé alternativy řešení krize, kdy jedna z nich počítá s přístupem, kdy se řešení krize neúčastní vnější činitelé mimo region a snaha o nalezení východiska tedy zůstává primárně arabským státům v regionu.

Toto řešení není implementováno v praxi. Nabízí se zde otázka, zda by krizi v Kuvajtu dokázala vyřešit značně modifikovaná verze tzv. Reaganovy doktríny, jejíž aplikace by mohla do jisté míry koexistovat s výše zmíněným návrhem exkluzivně regionálního řešení krize v rukách arabských států, kde by se Bushova administrativa uchýlila k nepřímé vojenské pomoci například Kuvajtu nebo okolním státům. S touto variantou však prezident Bush zřejmě nepočítal, což autor přisuzuje absenci zdrojů hovořících v její prospěch. Prostorem, kde by se aplikace této doktríny nabízela, je erodující socialistická východní Evropa. Zde Bushova administrativa volí rezervovaný přístup, neboť se obává, že by širší podpora těchto počínajících revolucí mohla Sovětský svaz vyprovokovat k silovému potlačení těchto transformací. Zde autor podotýká, že s otázkou potenciální eskalace konfliktu, v reakci na robustnější nepřímou vojenskou podporu integrálnímu článku sovětské sféry vlivu, se potýkala i administrativa prezidenta Reagana. Řešeným rizikem tehdy byla potenciální sovětská vojenská intervence do Pákistánu, což by přiblížilo vliv Moskvy blíže k americké zájmové sféře, primárně zdrojů ropy v Perském zálivu. Reaganova administrativa však toto rizika tehdy nereflektuje.

8.7 Morgenthauovo paradigma

Přistoupíme-li na Morgenthauův koncept, pak by ozbrojený závěr studené války, vzhledem k nastavení vzájemných mocenských pojistek, přerostl téměř nepochybně ve válku jadernou, dále zde zůstává bezvýchodná situace, neboť jedinou další možností je diplomaticky zprostředkovaný mír, který se však jeví jako nereálný, vzhledem k ideologické rozdílnosti obou velmocí.

Dynamika, která existovala ve vztazích a fungování obou velmocí, během sestavování tohoto konceptu, byla podle autora těžko srovnatelná s tou, jaká je v době konečného rozpadu Sovětského svazu, tedy za vlády prezidenta Bushe. Jak autor zmiňuje výše, v kapitole metodologie, Morgenthau ani Waltz nepovažovali za reálnou možnost, že by jedna z velmocí, v tomto případě Sovětský svaz, jednoduše zkolabovala jako se tomu stalo. Po téměř půlstoletí tvořil bipolární svět pevný středobod pro výzkum v mezinárodních vztazích. Jeho statická podstata, která se udržovala pomocí neustálého vyvažování moci, vytvářela jistou pojistku, což mohlo vytvářet u autora domněnku, že je proces rozpadu jedné z velmocí takřka nereálný.

Pokusíme-li se ověřit první část Morgenthauova konceptu, tedy, kde by východiskem ze studené války byl globální ozbrojený konflikt, nabízí se zde podle autora interpretace na základě, které by mohl být určitým katalyzátorem rozpadu Sovětského svazu neúspěch invaze do Afghánistánu. Jedná se sice o konflikt, jehož rozsah nebyl globální, ačkoliv zde existovalo riziko širší eskalace, došlo zde však k zapojení intervence Spojených států, byť nepřímé, avšak pro vývoj zásadní. Dodávky zbraní a vybavení tehdy vedou ke zvratu v konfliktu, Sovětský svaz je nucen zemi opustit a nedlouho poté dochází k počátku jeho zhroucení, což by mohlo být vnímáno tím způsobem, že k tomuto procesu vedl právě ozbrojený konflikt, kde se obě velmoci v jisté míře setkávají.

Vedle vojenského řešení se zde nabízí možnost nereálného, diplomaticky zprostředkovaného míru. Sovětský svaz sice nezaniká na základě dohody obou velmocí, opět se zde podle autora nabízí určitá interpretace toho, v jakém rozsahu lze vnímat diplomaticky zprostředkovaný mír. Prezident Bush, který je konfrontován se silně nestabilním Sovětským svazem, varuje před případným rozpadem země, ve kterém spatřuje masivní riziko, spojené s bezprizorním jaderným arzenálem. Skutečně zde přichází série smluv, v tomto případě odzbrojovacích, které mají poskytnout Spojeným státům hmatatelnou záruku toho, že se jaderný arzenál nebude fragmentovat, což by v extrémním případě mohlo vést k Morgenthauově variantě nepravděpodobné války.

8.8 Návrh na další výzkum

Výzkum dle autora poskytl vitální prostředí pro další potenciální rozšíření bádání. Další fází by mohla být expanze sledovaného časového úseku, což by připustilo do výzkumu další prezidentskou administrativu, kde nelze vyloučit nová, podnětná zjištění, která by obohatila stávající výzkum.

8.9 Vyhodnocení naplnění cílů

Stanoveným cílem praktické části této bakalářské práce bylo zjistit, jaké zahraničněpolitické změny přinesl pro republikánskou prezidentskou administrativu rozpad bipolárního světa, primárně se zaměřením na obrannou politiku. S ohledem na hlavní stanovenou výzkumnou otázku tedy: *„Jak výraznou změnou prošla zahraniční politika Republican Party, působením geopolitických změn na konci 20. století?“*, si autor svá zjištění interpretuje následovně. Pro zahraniční politiku Republican Party, v práci reprezentovanou subjektem prezidentských administrativ, představoval značně živelný vývoj klesající integrity euroasijského prostoru (Sovětský svaz/přidružené vlivové satelity), změnu zásadní. Sovětský svaz, který je pro Spojené státy klíčovým zdrojem při přijímání zahraničněpolitických rozhodnutí, zejména v otázkách obrany, se začíná náhle transformovat. Vzniká zde realita, ve které fakticky přestává existovat cíl obranné zahraniční politiky Spojených států.

Ony změny v zahraniční politice silně závisí i na personální obměně postu prezidenta Spojených států. S příchodem prezidenta Bushe přichází i nový náhled na otázku vzájemných vztahů a vzájemné rivality. Zejména je zpochybněn ultimátní záměr předchozí Reaganovy administrativy, tedy totální porážka Sovětského svazu (nikoliv nutně ve smyslu vojenského konfliktu), což by vedlo k rozpadu sovětského prostoru. Zde autor spatřuje zásadní změnu směřování zahraniční politiky. Prezident Bush sice považuje Sovětský svaz/jeho ideologii, za nepřátelskou, na realitu vztahů a jejího možného vývoje však hledí značně pragmaticky. Ačkoliv se dostává do situace, ve které stojí tváří v tvář upadajícímu nepříteli, tedy z Reaganova pohledu pravděpodobně ideálnímu stavu, nedává

zde prezident Bush prostor ideologii, nýbrž pragmatickému kalkulu. Dynamický rozpad Sovětského svazu by potenciálně mohl vést ke globální nestabilitě, což by mohlo významně ohrozit i Spojené státy. Americká zahraniční politika se tedy spolu se změnou na postu prezidenta státu částečně odklání od ideologického zatížení zahraniční politiky, výrazně směrem k pragmatickému přístupu.

Další problematikou, na které autor zkoumal případné změny, jsou konkrétní výstupy zahraniční obranné politiky, tento bod souvisí se stanovenou podotázkou, tedy: *„Lze vnímat prezidentskou administrativu George H. W. Bushe, jako pokračovatele Reaganovy zahraniční obranné politiky, včetně aplikace tzv. Reaganovy doktríny?“*.

Zde se primárně jedná o odzbrojovací smlouvy. V této problematice autor opět nalézá výrazné změny v přístupu obou administrativ. Nástup prezidenta Bushe mění Reaganovo paradigma, které v jádru považuje bilaterální odzbrojovací smlouvy za vojenské schopnosti svazující a neúčinné, jejich podpis pak činí spíše dotlačen okolnostmi. Prezident Bush zde tento nástroj vnímá jako klíčový, pro získání smluvní záruky, která by ošetřovala sovětský jaderný arzenál.

Druhým fenoménem je tzv. Reaganova doktrína, respektive její případné další naplňování, za působení nové administrativy prezidenta Bushe. Zde autor dochází k závěru, že její aplikace skutečně opouští americkou zahraniční politiku, spolu s odchodem prezidenta Reagana z Oválné pracovny. Faktorů je zde několik, tím hlavním je prostor, ve kterém se za předešlé administrativy aplikovala, tedy sovětským vlivem/komunismem ovládané země, s existující opozicí, která potřebuje americkou pomoc. Primárně se nacházíme v Afghánistánu, tento konflikt však končí prakticky ve stejný moment, kdy se Bush stává prezidentem. V ten stejný moment začíná rozpad sovětského prostoru. Tato dynamika podle autora postupně zmenšuje prostor, ve kterém lze tzv. Reaganovu doktrínu aplikovat v jejím nejužším výkladu. Zde opět svou nemalou roli hraje změna přístupu prezidenta Bushe, který výrazně ideologicky chladnější, nereflektuje její možnou aplikaci, například ve východní Evropě. Činí tak opět na základě pragmatického kalkulu, že by takovéto vměšování mohlo reformní změny v zemích naopak zvrátit, vyprovokovat Sovětský svaz k zásahu.

Poslední otázkou, kterou si autor práce položil, je: „*Představoval rozpad bipolárního světa pro prezidentskou administrativu ve Spojených státech nutnou změnu kurzu směřování zahraniční obranné politiky?*“. V tomto bodě autor považuje výsledek za poněkud nejasný. Při hledání odpovědi na hlavní výzkumnou otázku dochází práce k závěru, že rozpad bipolárního světa, definován rozpadem Sovětského svazu, jakožto hlavního zdroje americké zahraniční politiky, primárně v otázkách obrany, představuje pro její vývoj zásadní změnu. Na základě výzkumu však autor nenašel jasnou představu toho, jaká byla podmíněnost vzájemné interakce subjektů, tedy, zda byla změna směřování zahraniční politiky Bushovy administrativy podmíněna nutně tomu, že dochází k rozpadu Sovětského svazu nebo, zda by se vývoj jeho přístupu, odlišnému od předchozí administrativy, odehrál i za předpokladu, že by k této fragmentaci nedošlo. Tento bod však autor považuje do značné míry za spekulativní a k přesnějšímu zodpovězení vyjadřuje nutnost provedení samostatného výzkumu, který by se touto otázkou zabíral.

Samostatnou problematikou zde představuje autorova snaha interpretovat výše zmíněné Morgenthauovo paradigma, jakožto subjektu realistické teorie. Autor zde ověřuje dva stanovené předpoklady konce studené války. V obou případech nachází dílčí styčné body, nepovažuje je však za dostatečné k tomu, aby mohl označit reálný vývoj konce studené války za fakticky shodný s Morgenthauovým konceptem.

Závěr

Bakalářská práce se soustředí na analýzu změn zahraniční politiky Republican Party, prostřednictvím prezidentských administrativ. Zahraniční politiku zde vnímá primárně z hlediska obrany. Interagujícím subjektem americké zahraniční politiky je zde primárně Sovětský svaz, kde se práce snaží zachytit a zanalyzovat případné změny, které měl rozpad Sovětského svazu na americkou zahraniční politiku.

Užitou metodou je zde komparace, skrze kterou autor proti sobě staví obě prezidentské administrativy, jejich zahraničněpolitické kroky. K získání potřebných dat práce nevyužívá pouze literaturu, která by se týkala výhradně obou prezidentských administrativ jako celků, ale využívá zde i zdrojů, které podrobně rozvádějí jednotlivé kroky a fenomény. V konečném důsledku práce odpověděla na stanovenou výzkumnou otázku a předložila k tomu řadu argumentů.

Vzhledem ke značnému časovému úseku, který je zde zpracován, autor považuje práci za vhodný podklad k dalšímu bádání, které by se týkalo spíše rozvoje jednotlivých témat americké zahraniční politiky.

Bibliografie

Tištěné zdroje: Literatura

Beschloss R., Michael a Talbott, Strobe. 1993. *At the Highest Levels: The Inside story of the End of the Cold War*. New York: Open Road.

Bilsland, James. 2015. *The President, the State and the Cold War: Comparing the foreign policies of Truman and Reagan*. b.m.: Routledge.

Brands W., H. *Reagan: The Life*. 2015. New York: Penguin Random House LLC.

Downing, Taylor. 2018. *1983 The World at the Brink*. London: Little Brown.

Drulák, Petr. 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.

Dueck, Colin. 2010. *Hard Line*. Princeton/Oxford: Princeton University Press.

Grau W., Lester a Cress A., Michael et al. 2002. *The Soviet-Afghan War*. Kansas City: University Press of Kansas.

Leffler P., Melvyn a Westad A., Odd. 2010. *The Cambridge History of the Cold War, Volume 2: Crises and Détente*. Cambridge: Cambridge University Press.

Naftali, Timothy. 2007. *George H. W. Bush*. New York: Times Books.

Scott M., James. 1996. *Deciding to Intervene*. Durham/London: Duke University Press.

Weisberg, Jacob. 2016. *Ronald Reagan*. New York: Times Books.

Tištěné zdroje: Magazíny a dokumenty

Bohlen, Avis a Burns, William et al. 2012. „*The Treat on Intermediate-Range Nuclear Forces: History and Lesson Learned*“. Arms Control Series Paper 9, Foreign Policy at Brookings. Dostupné na: <https://www.brookings.edu/research/the-treaty-on-intermediate-range-nuclear-forces-history-and-lessons-learned/>

Cesa, Marco. 2009. „*Realist Visions of the End of the Cold War: Morgenthau, Aron and Waltz*.“ *The British Journal of Politics and International Relations*, č.11, 188.

Pach, Chester. 2006. „*The Reagan Doctrine: Principle, Pragmatism, and Policy*.“ *Presidential Studies Quarterly* 1, č.36, 78, 82, 83.

Parrington, J. Allan. 1997. „*Mutually Assured Destruction Revisited: Strategic Doctrine in Question*.“ *Airpower Journal*, č.12 (winter), 5-10.

Posen R., Barry a Van Evera, Stephen. 1983. „*Defense Policy and the Reagan Administration: Departure from Containment*“ *International Security* 8, č.1, 11–12.

Elektronické zdroje

Cadwalladr, Carole. 2011. „*We never dropped a bomb. We never fired a bullet. We never went to war*“. *The Guardian*. Dostupné na:

<https://www.theguardian.com/world/2011/sep/11/president-jimmy-carter-interview>

Krauthammer, Charles. 2001. „*The Reagan Doctrine*“. *Time*. Dostupné na:

<http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,141478,00.html>

Ronald Reagan Presidential Library. <https://www.reaganlibrary.gov/reagans/ronald-reagan/time-choosing-speech-october-27-1964>

<https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/address-nation-defense-and-national-security>

<https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/farewell-address-nation>

The National Security Archive. <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb301/index.htm>